

KNJIŽEVNI KONKURS ULAZNICA 2012

ulaznica

**KULTURA
UMETNOST
DRUŠTVENA PITANJA**

BROJ 233

2012

ulaznica

KONKURS

KNJIŽEVNI

ulazica

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. XLV, decembar 2011.
broj 233

ZA IZDAVAČA
Vladimir Vasiljev

REDAKCIJA
Vladimir Arsenić (glavni urednik)

Vladimir Vasiljev (odgovorni urednik)

Mića Vujičić, Goran Lazičić,
i Vladimir Tot (tehnički urednik)

KOREKTURA
Dragana Sabovljev

IZDAVAČ
Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“
Zrenjanin

ULAZNICA

SADRŽAJ

Saopštenje žirija književnog konkursa *Ulaznica 2012*, 3

POEZIJA

Predrag MILOJEVIĆ: *Odakle je sve počelo*, 7

Želimir PERIŠ: *Da se ne zajebavamo*, 17

Maja KLARIĆ: *Quinta Pitanga*, 25

PROZA

Marko GREGUR: *Wiener Walzer*, 31

Ružica AŠČIĆ: *Vladimir*, 47

Davor VARGA: *Povratak u budućnost*, 53

ESEJ

Nataša TUČEV: *Prezreni na svetu Franca Fenona u književnoj obradi Keril Čerčil*, 75

Dušan VASIĆ: *Đavo u Ahenu*, 87

Milan GROMOVIĆ: *Poezija i poetika Vojislava Despotova*, 91

Saopštenje žirija književnog konkursa *Ulaznica 2012*

Žiri književnog konkursa *Ulaznica 2012* u sastavu Srđan Tešin, književnik iz Kikinde i predsednik žirija, Saša Ćirić književni kritičar iz Beograda i Vladimir Arsenić, urednik časopisa, sa zadovoljstvom je konstatovao da se na javni poziv i ove godine odazvao zavidan broj autorki i autora koji su poslali preko 2500 radova u ukupnom zbiru. Radovi su stigli iz svih država bivše Jugoslavije, a poseban je kuriozitet da su stizali i iz najudaljenijih krajeva planete, tačnije sa Novog Zelanda. U obilju ponuđenih radova, najviše je bilo proznih, nešto manje poetskih, a srazmerno manje eseističkih. Ovo je peta godina da je konkurs proširen na čitav region, što znatno povećava konkureniju, a time se posebno naglašava kvalitet nagrađenih radova.

Žiri je jednoglasno odlučio da nagradi sledeće radove:

POEZIJA

Prva nagrada: Predrag Milojević, Mladenovac – *Odakle je sve počelo*

Druga nagrada: Želimir Periš, Zadar – *Da se ne zajebavamo*

Treća nagrada: Maja Klarić, Šibenik – *Quinta Pitanga*

PROZA

Prva nagrada: Marko Gregur, Koprivnica – *Wiener Walzer*

Druga nagrada: Ružica Aščić, Zagreb – *Vladimir*

Treća nagrada: Davor Varga, Zagreb – *Povratak u budućnost*

ESEJ

Prva nagrada: Nataša Tučev, Beograd – *Prezreni na svetu Franca Fenona u književnoj obradi Keril Čerčil*

Druga nagrada: Dušan Vasić, Beč – *Đavo u Ahenu*

Treća nagrada: Milan Gromović, Čačak – *Poezija i poetika Vojislava Despotova*

Nagrađeni i pohvaljeni radovi odražavaju raznovrsnost pristiglih tekstova i mnoge od tendencija koje se mogu uočiti među autorkama i autorima na književnoj sceni koja obuhvata kulturni prostor bivše

Jugoslavije. Tematski raznoliki i ispisani sa zavidnim književnim umećem i uverljivošću, ovi tekstovi su se iz mnoštva izdvojili ukupnim utiskom i zrelošću izraza.

U svom radu žiri nije vrednovao poetički pristup, tematsko opredeljenje ili viđenje sveta predstavljeno u delu, već se isključivo rukovodio kvalitetom književno-jezičkog izraza koji je u nagrađenim radovima nesumnjiv.

POEZIJA

odakle je sve počelo

prvo
počeo da puši krišom
bežao od kuće na groblje
drugovi mu donosili karabatake
slušali priče od grobara
kako se u kosturnici
svake noći kockaju robijaši
završio neku usranu školu
za glodača
šlosera
ili tako nešto
daj šta daš
samo da nije zavarivač

onda mu stigao koverat
otadžbina te zove
i on otisao
normalno
ko bi sprao ljagu s familije
tamo ga iz negotinske
prebace u vojnu krajinu
učio nekog crnca da puca
iz protivavionskog teškog
gledao kolone
kako iz zadra
beže na ostrva
pio crno vino
na suncu
padao u nesvest
skoro svaki put
jako sunce
jako vino

svaka čast
ustaše

nego
vratio se
nije imao još ni dvadeset
a imao noćne more
kad ga pitaju
jesi li koga
tamo
nekog ustašu
on čuti
sklanja pogled
uglavnom
teško se prisećao

nakon toga
zaposlili ga u fabrici
stric otišao u penziju
a on uskočio
odlivao neke jebene cevi
dodavao glinu u mašinu
za dvesta dojčmaraka mesečno
mašina mu uhvatila ruku
izlomila na tri mesta
jedva je spasli na ramenu
dobio otkaz
kao nije gledao u presu
ko bi bre plaćao te nervozne
vijetnamce

posla nema
otišao u grčku
brao pomorandže
masline mu bile sitne
nije prešao hiljadu kilometara
da bi brao tuđe šljive

potukao se s ukrajincem
 gazda pozvao policiju
 deportovali ga u srbiju
 a srbija močvara
 trulež
 tope se govna u ustima
 našao vezu
 prešao granicu
 đevđelija evzoni
 kurac palac
 eto ti ga na kritu
 u glinari
 mekša grčka glina
 od srpske
 kad su tražili neke šiptare
 uhapse i njega
 opet u srbiju
 šutnuli ga u dupe na granici
 da se više ne vraća
 koji će im

zajmio
 imao para od glinare
 nisu mu vraćali
 još ga bili ko majmuna
 švercovao jaja sa homolja
 ribu iz bara
 benzin iz rumunije
 slabo brajko
 uzimali mu robu
 bio tvrd na podmazivanje
 kad ne ide ne ide

posle se smirio
 našao neku
 zakevila
 rodila mu žgebe

devojčicu
otišli na selo da žive
gajili koze
koza sirotinjska životinja
samo je pustiš da brsti
gospođa se švrćala sa šeširićem
među bunarima

ali
ima zajeb
uvek ima neki zajeb
nije slušao kad su mu pričali
da je mala načeta
nešto joj kvrcnulo u glavi
kad je bila klinka
pila neke lekove
dete spalo na njega
opet morao u fabriku
izlivao etisone
ne moš se diše
burazeru
tu se u tridesetoj ide u invalidsku
gore nego cevi i pomorandže
zajedno

e
a ni to
otišo sloba
fabriku kupile ustaše
smanjile mu platu
a on taman otkrio heroin
izvučeš crtu
pa na mašinu
boli te za platu
i za tepihe
i za mašine
i za dete

i za ustaše
ili to
ili rakija sa seljacima
trećeg nema

nervirao se
ko bi rekao da će ustaše da dođu
bolje da smo ih pobili
onda kod zadra
ne bi nam kupovali fabrike
našao stare čarape
napravio kao bombu
zavrilačio na sastanak uprave
sine
da vidiš kako zaležu
atomski s leva
normalno
dobio otkaz

žena mu
odlepila načisto
otišla u bolnicu
a on se uhvatio s nekim ciganima
dilerima
alkicama
dolazilo socijalno
ko čuva ovo dete
pitaju

jednom
dok se igrao sa čerkom
uzeo crtu
preko nekih ruskih blokatora
jakih ko zemlja
stalo mu srce
dete nije znalo
mislilo da spava

igralo se s njim
takvim
dok ih nisu našli

ironija
je I se tako kaže
batice
jedino slobodno mesto bilo je
uz grob metalskog radnika partizana
gde smo se krili da pušimo
i odakle je sve počelo

poginuo matori
onaj slikar
što mu atelje
gleda na groblje
uleteo stojadinom
u makaze

da ne veruješ
kaži
a smejao se kad je tozici
umro čale

trebali smo i njega
kao onu pederčinu
što se odselio
kad smo mu zakucali
mrtvu mačku na vrata
i kad ga je posetilo nas dvadeset
sa baterijskim lampama
je l se sećaš
zvali smo ga suzana
suzana peško
dobro smo ga iskarali

da
a slikar
pokojni
pričali neki sa groblja
dobacivao narikači
budi kreativna ženo
ne trosi suze
uzalud
ako se povampiri

sine
taj je luđi i od nas
kad je milence
stigao s ratišta
nosili ga sa nogama napred
gledao nas kroz prozor
rekao
nije trebao da umre
na lep dan
kad je kiša
tad je pravo vreme
za sahrane

a jeste bili skoro na groblju
proširilo se opasno
kupili komunalci livadu
od pere jovinog
tamo gde je nekad bio kukuruz
gde smo igrali
lopova i žandara
pojelo je skoro celu
sine
al se ovde truli

ma
nije ni matori bio loš
zvao hitnu
kad je trebalo ispiranje
onda kad se tikica
napio skoro do smrti
poklonio sliku kafani
rekao da je o nama
momcima iz kraja

znam
ona tamnosiva
sve neke krstače

jebem li ga
a ispod piše
koga jebaše
jebaše
koga ostaviše
ostaviše
na njivi

u narod

u narod
ostavi zauvek salonske pisce
odjebi te neobrijane lisce
koga zbole šta piše urbana čaršija
u narod
gde je bratija
gde zakone pravi birokratija
gde mole na šalteru
gde plaču za večeru

u narod
među ljude bez zuba
među konobare i kurve
usmrdele tesare i livce
u ostatke starog doba
koji više vole pivce
nego oca da im ustane iz groba
gde još ima turaka i mraka
u prevare i izdaje
što dalje od mudrih
još dalje od iskusnih
na pola sveta od bogatih
u blatište
tu svako nešto ište

među cigane
i žene im jebane
među kopilad i siročad
među težake
u strahove i vampire
i seljake što jedva žive
gde se niko ne gadi na muda i čuda

u narod
pa ako ne valja
barem nećeš glumiti kralja

da se ne zajebavamo

da se ne zajebavamo:
 slova nisu nastala za pisanje poezije
 smislili su ih neki feničani za trgovinu
 za bogaćenje
 ili hamurabi za pravne potrebe
 ili vojne
 većinu stvari izmisle zbog ratova
 evolucija je uvjetovana opstankom
 da čovjek ne mora ubiti čovjeka još bi bili majmuni
 a ne poezija

nasilje nas gura naprijed
 a ne rime
 kad pjesnik s bajunetom trči u juriš metafore se transformiraju u
 rorcharhove mrlje od krvi
 ucviljene udovice, djeca roditelja s ptsp-om, aleja žrtava
 neoliberalnog kapitalizma
 svaki uspjeh ugrožava postojeći establišment
 blamaža posredničke demokracije
 licemjerje religija
 utopijski računi za struju
 odvjetničke tarife
 egzistencija 7/24
 a ne poezija

da se ne zajebavamo:
 slova nisu nastala za pisanje poezije
 ako smo izopačili sve druge forme istinske čovječje prirode
 nemojmo i slova
 dvije stvari:
 1) količina energije je stalna
 2) glupost ekspandira

kao kokice.

pazi: kako god pisao nikad ne možeš dovoljno biti antifašist

pazi: put do sreće uvijek vodi preko stepenica tuđih kralježaka

ili možemo zatvoriti oči i praviti se da smo sami na svijetu

da smo najvažniji

a to znači da se zajebavamo

na rivi se ubio čovjek

jer mu je sentiment dosegao dvostruku razinu predratne likvidnosti

svećenik nije htio održati sprovod

jer je samoubojica

a ne poezija

ja sam svom sinu dužan boriti se

a ne poezija

posvetit će ti jednu masturbaciju

posvetit će ti jednu masturbaciju
 kamion prepun naranči će naglo zakočiti
 kutije s voćem će mu skliznuti i pasti na cestu
 uz škirpu kočnica će se raspasti na asfaltu
 vozač će gledati u retrovizor
 a iza njega će se kotrljati stotine voćki
 na sve strane
 niz cestu
 uz jednosmjernu ulicu
 preko pješačkog prijelaza
 nad odvodom kanalizacije
 preko šahta vodovoda
 narančasta rijeka poteći će ulicom
 neko će dijete povući majku za rukav i oduševljeno pokazati prema kamionu
 nekom će dječaku ispasti sladoled
 neki će pas izbezumljeno lajati
 drugi će pojuriti i početi hvatati slatke loptice
 neka će mačka nezainteresirano trepnuti
 neki će vozači nervozno trubiti
 neki će po torbama tražiti fotoaparate
 neki će mladi ljubavnici prekinuti poljubac i pogledati u smjeru buke
 neki će starac zakoračiti brže do voćke koja se kotrlja prema njemu
 neki će gospodin dohvati par i ugurati ih u džepove poslovног sakoa
 neka će gospođa na jednu nezgodno stati i izgubiti ravnotežu
 neki će je kavalir na vrijeme uhvatiti
 ona će mu nepovjerljivo zahvaliti
 neke će prolaznice oduševljeno pljeskati
 jedna će se sagnuti i dohvatiti prvu naranču
 nokte će joj zariti u koru
 ogulit će je i zagristi
 sok će prštati iz njenog ugriza
 slap slatkog slada će curiti niz njene obraze
 sunce će joj blještati kroz kosu
 oblizat će se i široko se nasmijati
 sok će joj se slijevati niz bradu
 kako će sladak biti

američki su avioni napravljeni u americi

20

američki su avioni napravljeni u americi
kod nas je sve kinesko.
made in japan je amerikancima bila oznaka za
jeftinu robu
danас svugdje piše made in china.
postoje dućani kineske robe
sve po dvanaest kuna
sve po devet kuna
pa je stisnula kriza
pa je opet sve po dvanaest kuna.
ekološki uzgojeno povrće je duplo skuplje
od običnog povrća.
u trgovinama ne možeš kupiti domaći češnjak
nema ga ni na štandovima
svaki češnjak dolazi iz kine.
vidio sam pakiranja češnjaka
koja se zovu italian garlic
a s druge strane sitnim slovima piše
made in china.
svaki češnjak dolazi iz kine.
tamo sigurno nema vampira.
htio bih da me nije briga za to
što manje stvari u životu kupim
bit će sretniji
al jebe me što moja draga želi domaći češnjak
jer kineski ima neke kemikalije
i nije zdrav.
lijepo je jesti zdravo
ali u stvari nemoguće.
jedemo ono što možemo.
ne želim saditi stabla i okopavati vrt na svom balkonu
teglica bosiljka neće puno promijeniti.
ipak se za mir u kući žrtvujem
kidam ambalažu i prljam češnjak zemljom.
ne znam ni kako domaći češnjak izgleda

ali djeluje mi da bi mogao biti prljav od zemlje
pa se valjam u blatu s njim.
kao političar na televiziji
kad se valja u blatu
i zemljom prlja avione
da se ne vidi gdje ih je kupio.
američki su avioni napravljeni u americi
a sav češnjak je iz kine
a mi se možemo valjati u blatu
da bar izgledamo kao da smo domaći.

budale

dosta smo pričali o ljubavi,
idemo sad malo o budalama.
evo, ja sam budala.
tko je još budala?
ima li ovdje još koja budala?
ima li?

evo, ima.
hvala lijepo na vašoj iskrenosti.
lijepo je biti iskren.
makar malo nezahvalno,
sad svi znaju da ste budala.
ali ne mora vam biti neugodno,
evo i ja sam isto budala,
pa čemo zajedno podijeliti taj sram.

nema?
zar nema nijedna budala?
zar sam ja ovdje jedina budala?
u redu.
ja mogu prihvatići tu ulogu.
zato i stojim ovdje.
a dosta će biti i jedna budala
da stignem do cilja.

vidite, uvijek ima budala.
to je u redu,
to nam ne treba smetati.
svijet se vrti u tom smjeru
ništa mi tu ne možemo.
budale ko budale.
ali ono što je stvarno bitno
jest da ih prepoznate na vrijeme
prije nego im počnete vjerovati.
jer ako zakasnite
i vi ćete biti budale.

eto,
dosta smo pričali o budalama.
sad možemo opet malo o ljubavi.

čovjek koji je pokopao moju majku

čovjek koji je pokopao moju majku
 nosio je crni sako
 ili je bio tamno plavi
 opeglane hlače i čiste cipele bile su u tonu sa sakoom
 cijeli je bio besprijeckorno uredan i sređen
 možda samo malo zgužvan
 neu Jednačen

čovjek koji je pokopao moju majku
 imao je oko četrdeset godina
 možda koju više
 možda pedeset
 možda ipak trideset
 dobro je nosio svoje godine dok je gurao njen kovčeg

čovjek koji je pokopao moju majku
 nosio je bijelu košulju s plavim prugama
 koje su oblikovale kvadrate
 ili rombove
 neki geometrijski oblik
 možda i ne, možda je bila čisto bijela
 samo prerevno opeglana
 pa su nabori stvarali sjene

čovjek koji je pokopao moju majku
 je imao crvenu mrlju na kragni
 oblika australije
 ili možda oblika afrike
 možda i nije bila crvena, više narančasta
 možda je ostatak nekog doručka
 ili rane od brijanja
 sigurno je to krv
 zla krv

čovjek koji je pokopao moju majku
 šepao je na desnu nogu

možda je krivo stao dok je gurao neki drugi kovčeg
ili igra nogomet s prijateljima
možda i skija
puno ljudi skija i bavi se sportovima
neki nikad ne ustaju iz fotelje
u fotelji i umru

čovjek koji je pokopao moju majku
radi na groblju
očito je grobar
možda je i voditelj ukopa ili čak upravitelj groblja
pa je samo došao pomoći pogurati
možda je ekonomist
a možda kvalificirani radnik koji je napustio školovanje
mnogi ljudi napuste školovanje

čovjek koji je pokopao moju majku
je radio svoj posao ozbiljno
bez puno zbumjenosti
znao je točno gdje treba ići i što raditi
nije plakao da mu suze ne zamagle put
nije gledao čemprese kako im se vrhovi njišu na vjetru iako ne puše

čovjek koji je pokopao moju majku
saznao sam puno kasnije
godinama kasnije
možda i desetljeće
zove se oswald
oswald, sa duplim v
čudno ime za čovjeka koji je pokopao moju majku

Quinta Pitanga

Ulomak iz zbirke *Quinta Pitanga*

Quinta Pitanga je izvorno ime brazilske umjetničke kolonije Sacatar na otoku Itaparica nasuprot Salvadora. Autorica je u toj koloniji provela dva mjeseca na rezidencijalnom programu za pisce gdje je i nastala istoimena zbirka.

Sagrađeno sredinom prošlog stoljeća, imanje je od redovnica kupio američki slikar i nazvao *quinta* što na brazilskom portugalskom predstavlja imanje na selu i *pitanga*, autohtono bobičasto voće koje ga je nekoć okruživalo. Po tom ga imenu još uvijek poznaje lokalno stanovništvo.

Itaparica: prvim trajektom

Prelazili smo zaljev Todos os Santos u zoru,
Sigurno ćeš se sjetiti.
Sunce se rađalo u pukotini
Oklijevajući između dva oblaka
Prodirući poput žeravice koja progorijeva tanku tkaninu.
Nebo je mijenjalo boju
Kao neodlučna, graciozna dama
Dok se preodijeva
Senzualna
Zavodljiva
Zora bahiana

Iza kulisa

U prozračenoj hladovini velikog manga
U dnu pustog gradskog trga
Izboličenog vrućinom
Koja prži sjene rijetkih prolaznika
I ostatke sinoćnje zabave
Starac polako plete mrežu,
Oko po oko.
Jangade¹ su pristale,
Nepomične na moru bez vjetra
I svi su se mornari razbježali po rashlađenim sobama.

Tamo gdje smo mi
Daleko od prosječnog stanovnika ovog mjesta
U besprijekorno izoliranom skrovištu od Brazila
Sve su mreže već ispletene,
Sve su ribe ulovljene i spravljene u moquecu²
I sve što ovo mjesto čini onim što jest
Savršeno je u finalnoj izvedbi
O kojoj se više nema što reći.

1. Jangada, tradicionalni ribarski brodić s jednim jedrom

2. Moqueca, tradicionalno brazilsко jelo od ribe

Ilha do Medo³

Danas je oseka tolika
Da Otok straha više nije otok
Već nešto sasvim blizu,
A koraljni greben oko Itaparice
Sprječava svaku mogućnost bijega.
Danas smo primorani ostati na obali
I suočiti se sa svim što smo odgađali
Nedovršenim strofama
Krnjim rečenicama
Opkoračenjima kojima smo se služili
Samo kako bi pobjegli
Iz jednog stiha u drugi
Kupujući vrijeme
I odgađajući kraj.

3. Ilha do Medo, Otok straha, minijaturni otok u Zaljevu svih svetih na kojem nema ničeg osim jednog groblja i šume

Večer poezije⁴

Ustala sam rano
 Sve obavila na vrijeme
 Prešla drugi najveći zaljev na svijetu
 U sporom trajektu prepunom ljudi
 Promijenila nekoliko gradskih autobusa
 Prehodala cijelu Oceansku aveniju
 U potrazi za kućnim brojem 3564
 Samo kako bih se uvjerila
 Da večeri poezije

Čak i u Salvadoru
 Posjećuje jednak broj ljudi kao i doma
 Dotični je pjesnik beskonačno dugo
 Namještao jačinu mikrofona
 Ponavljajući besmislene fraze
 Što je trajalo duže nego samo čitanje

Szymborska je bila potpuno u pravu
 A danas čak i ne kiši.

Prekooceanski saudade

U sumrak, prije kiše
 U osamljenom kutu plaže
 Suočena s nepremostivom količinom vode
 Između mog otoka i tvog
 Nikad više prevaljena udaljenost
 Između kontinenata koji se davno razdvojiše
 Poput okruglih Platonovih ljudi
 Ja sam izgubljena poput druge polovice
 I usamljena poput žice berimbaa⁵

4. Večer poezije, pjesma Wislawie Szymborske, poljske pjesnikinje i Nobelovke

5. Berimbao, tradicionalni brazilski instrument s jednom žicom koji se koristi u capoeiri

PROZA

Wiener Walzer

U pet ujutro teško se vučem ulicom Mariahilferstrasse. Imam osjećaj da neću uspjeti stići do hotela – noge su mi olovne, a mjeđur pun.

„Vidiš, nigdje ni jednog jedinog grafita“, opet mijenjam temu. „Ma gdje je ta Europa? Ma koja to Europa?“ nastavljam, pokušavajući oponašati Despotov način na koji govori rečenice iz romana *Na rubu pameti*. I ja kao da sam na rubu pameti. Svakako bih mogao poludjeti zbog mjeđura. Imam slab mjeđur, prilično sam siguran.

„Dobro, imamo mi još puno do hotela?“ pitam Inu kao da je ona Papa Štrumf.

A nije, ni blizu, ne mislim na hotel, već na nju, pogledaj samo kako je lijepa. Ona nije Papa Štrumf, iako redovito vodi brigu kamo i kud idemo, ali ja bih svakako mogao biti Mrgud.

„Marc i Dani su baš dragi“, primjećuje Ina.

„Aha. Ali znaš da dok to ovako kažeš ispada kao da govorиш o dva dečka?“

„Baš si blesav! Pravi balkandžija“, smije se Ina.

„Ma, koja Europa, gospodo...“

„Daj se stišaj“, neugodno joj je, ali ne previše, zbog onog punča, kuhanog vina i pjenušca.

„Znaš da sam pitao Dani da li je često pitaju gdje joj je Kylie?“

„Aha“, kaže Ina i štucne. „Sad mi se još i štuca“, požali se pa opet štucne.

„Malo glupa fora, ha?“

„Tak...“, hik.

„A nije ju odmah ni skužila. Valjda se izgubilo u prijevodu.“

„Da mali moj, ti si puno duhovitiji na hrvatskom nego na engleskom.“

„Meni se fakat jako piša. Je l' hotel daleko?“

Imam svu silu pitanja. Sedmu silu pitanja, tako barem Marcu objašnjavam ili bolje reći pravdam to što ga obasipam privatnim pitanjima. „Pišem članak za jedan časopis, samo zato te pitam, nije da me osobno zanima”, govorim, ali prešućujem da je to više želja, a ne gotova stvar i kao da čak malo vjerujem u to što mu govorim, valjda zbog šnapsa. Nikako mi ne želi reći koliko zarađuje, a meni se to u tom trenutku čini strahovito važnim. „Cvaj tauznt ojro?” pitam, a on se samo smješka i sliježe ramenima. Povisujem pitanje za petsto, on se samo smješka, tri, pitam, on se smješka, četiri tisuće, Marc se smješka, vidim da će ovo biti teško, a onda mi sine kako da spasim i njega i sebe, valjda je to novinarski nerv ili mi je dosta i za divno čudo odustajem, gotovo nikad ne odustajem od teme razgovora s toliko popijenih pića i pitam: znači, zarađuješ više od prosjeka? Briljantno, nema što. Da, odgovara on i obojica možemo odahnuti. Ina i Dani su na wc-u pa je nema da me zaustavi, prekine u sljedećem, političkom pitanju. Sjajno da su oni iz Klagenfurta, iz Koroške, jer da su iz bilo kojeg drugog dijela Austrije, ne bih mogao postaviti tako precizno pitanje. Čak ne znam ni kako se zovu austrijski predsjednik ili kancelar.

„Misliš li da je to doista bila nesreća ili da je ubijen?”

Marc se opet samo smješka. Sliježe ramenima. Već pomišljam kako s tim Austrijancima nikako na zelenu granu, a onda se Marc odlučuje na odgovor.

„Gledaj, on je tom cestom vozio svaki dan.”

„Znači, ubijen?”

„Pa... Da.”

Zadovoljan obavljenim zadatkom odlazim po rundu. I onako je na meni red. Za divno smo čudo naletjeli na tipa koji ne inzistira da svatko sam plati svoje piće. Kad bih još samo imao urednika kojem bih taj račun mogao podvaliti pod trošak.

Čini mi se da hodamo stoljećima. Možda stoga jer i hodamo. Od palače Hofburg i Stephansplatza do neonskih natpisa Kika, Bille i H&M-a pokraj kojih prolazimo, prošla su stoljeća. Takve mi se trgovine koje svojim blještavim natpisima probadaju oči i još k tome izrabljiju djecu jednostavno gade. Gadi mi se ova H&M-

ova vesta koju imam na sebi. Pomišljam to reći Ini, ali odustajem jer bi zahtijevalo mnogo pojašnjavanja budući je vesta poklon od punice. A ne da mi se opet o zemljama u razvoju, o pravdi i borbi da promijenimo svijet. Ini je također dosta toga i zapravo je lijepo od mene da sam je odlučio poštedjeti.

„Rekao mi je Marc da si ti jako znatiželjan čovjek. S puno pitanja”, govori Ina dok stojimo na semaforu.

Ubio sam ga. Ako nam se sutra doista jave za kavu onda su stvarno tolerantni ljudi.

„Pitao sam ga za Jorga Haidera. Misli li da je ubijen ili je bila nesreća?”

„Znači davio si ga masonerijom i teorijama zavjere?”

Za divno čudo nisam. Ne znam kako sam to propustio.

„To je već pomak”, odgovara Ina kad kažem da nisam.

„Ha – ha, jako smiješno!”

„Hik.”

„Rekao mi je da je glasao za Haidera.”

„To se ljude ne pita.”

„A tko je rekao da sam ga pitao? Kažem da mi je to rekao.”

Ina me pogleda, osmehne se i odmahne glavom.

„Znači, nisi ga pitao?”

„Naravno da jesam. Pa ovo je uređena zemlja, Europa, dragi moj gospodine, Mitteleuropa, a krajnja desnica dobiva visoki postotak glasova. Morao sam ga to pitati.”

„I što je odgovorio?”

„Da Haider nije bio dobar za Austriju, ali je bio odličan za Korušku.”

Ina štucne. Dosađujem joj s politikom u novogodišnjoj noći.

Ne, neću izdržati do hotela, popišat će se. Kad će više to zeleno?

Stephansplatz je krcat. Okrećemo se od pozornice postavljene ispred katedrale i probijamo prema štandu s pićem kako bi prije

pola noći popili još jedno kuhan vino. Pedeseti put dobivam udarac kojeg ovaj put zaustavlja torba.

„Ako me još netko udari po torbi bojam se da će pjenušac eksplodirati.“

„Molim?“ Ina ne čuje što govorim jer joj opasno blizu uha urla neka žena. I to na njemačkom. Tako da nije istina da su na Silvestrovo u Beču samo Slaveni, Talijani i Azijci. Oni koji to uporno tvrde vjerojatno nisu zapazili domaćine samo zato jer su manje euforični. Sa čašama se pokušavamo vratiti na mjesto s kojeg smo krenuli, no sve ostaje na pokušaju. Trubači odlaze s pozornice i penju se gudači. Jen, dva, tri, dva, dva, tri, polako se zibamo. Meni odgovara gužva, zbog nje se ne vidi moj loš plesni korak.

„Možda da danas ne pijemo previše? Da možemo rano ustati i krenuti u razgledavanje?“, pitam Inu opasno blizu ponoći.

„Može, baš sam i ja to mislila. Poslije ponoći još malo prošećemo, popijemo kuhan vino pa idemo spavati.“

„Živjeli“, kucamo se.

Pijemo i plešemo. Primjećujemo da uopće nismo pijani. Vjerojatno zato jer ovdje svi graciozno plešu. Pogledam na sat na katedrali i vidim da je vrijeme. Dvije minute do ponoći. Vadim iz torbe bocu pjenušca koji smo donijeli od kuće. Ina ispija vino koje joj je preostalo u šalici. Počinje odbrojavanje zadnjih sekundi, po mojem satu dvije minute prerano, pa jedva stižem otvoriti pjenušac, točno u ponoć. Ljubimo se, a zatim nam punim šalice. To je previše pjenušca za nas s obzirom da ustajemo u zoru kako bi se po muzejima pravili da razumijemo umjetnost, pa se sav razdragan zbog trenutka okrećem i punim čaše mladom paru koji stoji iza nas. Gudači upravo započinju novu stvar.

„Wiener Waltzer!“, vikne Ina i prima me u plesni klinč.

Pravimo se da plešemo, to je jedino moguće u toj gužvi. Ispijamo pjenušac pa nam ponovno punim šalice. Onom paru također. Jedno ulijevanje kasnije započinjemo razgovor. Oni su Marc i Dani. Redovito ljetuju na Jadranu. No, evo teme za razgovor.

„Jeste li za jedno piće na jednom drugom trgu?“, pita Marc nakon nekog vremena.

Pogledam na sat. Dva iza ponoći. Jedno piće nikog nije ubilo, a muzeji se ionako sigurno ne otvaraju prije devet. Pogledam Inu.
„Ali samo jedno. Moramo rano ustati”, kažem zatim Marcu.

Zeleno. Konačno! Najradije bih pojurio preko zebre, ali nisam u stanju, baš kao ni Ina. Zato polako, elegantno. Korak naprijed, natrag dva.

„Ovo, kako mi hodamo, to ti je Wiener Walzer”, primjećuje Ina.

„Vinski valčik, stara moja! Kuhanovinski!”

Čudno kako se na koncu čovjek ipak napije. Valjda je do toga došlo jer je odluka da se nećemo napiti bila starogodišnja, a ne novogodišnja. Trebali smo pričekati ponoć. No, sad je kasno. Pijan sam i bojam se jutra. Mrzim tišinu mamurnih muzeja. Da, baš mrzim, ipak sam ja mrgud. I ne treba mi Papa Štrumf da mi kaže koliko je udaljen hotel jer nema šanse da izdržim.

„Ne mogu izdržati”, po stoti put obznanjujem Ini.

Dolazimo do još jednog raskrižja. Opet semafor. Crveno, naravno. Cupkam s noge na nogu. Zagledam se u znak na kući koji pokazuje da se na desnu stranu proteže ulica Nibelungen gasse. Pogledam zatim niz tu Nibelungen gasse. Nigdje nikog. Tek nekoliko metara niže u ulici dva su kontejnera za smeće. Brzo donosim odluku i stajem iza jednog te otkopčavam šlic.

„Znaš, gledam taj Beč i mislim si, ti, pa ovo je Europa”, zaključujem i pratim mlaz kako se slijeva prema semaforu i ulici Mariahilferstrasse, a Ina zaboravlja na stražarsku dužnost gledanja lijevo i desno te gleda samo mene i smije se. Uzvraćam joj pogled i pomišljam kako me neizmjerno voli. „Ona je moja Europa, draga gospodo! Samo moja!”, pomišljam zatim dok zatvaram šlic.

Divan dan za drinkopoly

Ja sam natprosječno inteligentan. Sjedim za tim stolom i jasno je kao dan da je tome tako. Nema potrebe objašnjavati. Tek sam došao na rođendan, a nekolicina njih s kraja stola nije više mogla podnijeti vlastitu trezvenost koja se kao stara kuja vukla još od podneva i koju su u sebi okriviljavali za lošu atmosferu te su, odlučni da se napiju, tražili još jednoga kako bi odigrali mušku partiju drinkopolyja. Pozvali su me da im se pridružim, što sam odbio. Niti sam znao da je atmosfera trula niti mi se ikad u životu u pijanstvo dolazilo preko igre. Glupo mi je izvlačiti kartu kako bih eksao piće na mjestu na koje sam ionako došao napiti se. U pijanstvo volim ulaziti polako, volim biti svjestan da me obuzima, nježno i polako, volim gledati misli koje oslobođene lepršaju zrakom, volim osjećati lakoću koja mi poslijedično škaklja jezik i uživati u svakom trenutku. Više volim postajati pijan, nego biti pijan. Nisam im to pokušao objasniti jer bi ispalo da pametujem.

„Ne bih sad igrao. Možda kasnije”, pokušavao sam se izvući obećanjem.

Već im je i to bilo pametovanje.

„Daj ne glumi intelektualca”, rekao je Dodo i pružio mi figuru. Ljubičastu, kao kakov amateru.

Nije mi se dalo raspravljati, pa sam je stavio na start. To bi u stvarnom životu bio onaj trenutak kad ženi kažeš da ideš na jedno piće i da ćeš se odmah vratiti.

Ja sam natprosječno inteligentan i zbog toga se ponekad moram ispričavati. Čitam i razmišljam jer mislim da je to važno i ponekad bi me zbog toga trebalo biti sram. I nečim se bavim, za razliku od većine ljudi koji se bave samo oplakivanjem sebe samih kroz prizmu države, one bivše i ove sadašnje, a to je najgore. Bavim se pisanjem. Time možeš utjecati na svijet. Možda ga čak promijeniti. Sasvim sigurno, zapravo, jer nema sumnje da bi svijet bio drugaćiji da ne postoje knjige. Recimo one zemljisne. Ili pravne. Filmove svi gledaju, a ne misle da bi kinematografija bila drugaćija da ne postoje romani. Da ne kažem da ne bi bilo dramskog pisma

pa samim time ni filmova. Ili da se neke video igre temelje na književnosti. Da su bića koja ubijaju davno opisana mitološka bića. Opisana u književnosti! Književnost je važna. Pisati je važno. Danas sam čitao svoju prozu u jednoj zagrebačkoj knjižnici. Zato sam na tulum i došao s nekoliko sati zaostatka. Trebalo nas je biti petnaestak pisaca. Očekivalo se i deset posjetitelja za koje su bile postavljene crvene fotelje. Došao sam na vrijeme, u pola dva, i odmah primijetio jednu postariju gospodu koja je žurila zauzeti najbolje mjesto. Imala je sreće, mogla je birati između svih deset fotelja. Ne znam zašto, ali odmah sam pomislio kako ona nije rodbina ili firmana kuma nijednog od autora, već istinski ljubitelj književnosti i baš sam se zbog toga lijepo osjećao. U prostoru predviđenom za pisce stajao je Ivan, koji je sve i organizirao, jedan makedonski pisac i još jedna snaga hrvatske književnosti.

„Tko će još doći?”

„Svi su rekli da će doći”, odgovorio mi je Ivan.

Bilo je očito da ćemo kasniti, pa sam otisao na kavu. Tako to rade zvijezde. Puštaju publiku da čeka, da ih se zaželi. Nek' se baka malo meškolji.

To što sam natprosječan, zapravo sa mnom nema nikakve veze. To je zasluga drugih i ja im na tome zahvalujem. Zahvalujem im što su idioti koje ništa ne zanima. Osim naravno mode, sapunica, playstationa i drinkopolyja. Da se razumijemo, sve je to u redu, pogotovo drinkopoly, ali ne kad je to sve. Bacam kocku i dobivam šesticu. To je možda najljepše što mi se danas dogodilo. S nekoliko šestica brzo sam vani. I polje je dobro, nalaže mi da otpijem tri gutljaja. Niz grlo mi se cijede tri gutljaja zdenog gumišta. Baš mi paše, nakon čitavog dana koji je bio dug i veoma vruć i što je najgore, sadržavao u sebi vožnju Hrvatskim željeznicama. Iz nekog razloga brzi je vlak gotovo pola puta stajao u svim stanicama. Nikola baca kocku i polje mu nalaže da izabere kompanjona za ispijanje tri kratka pića. Izabire mene, čisto da me zagrije za igru. Dobar je Nikola, evo lijepo mi je sjediti s njim, piti i razgovarati, ali ne da mi se piti na kocku. Dodo se zaustavlja na istom polju i onako bratski izabere mene. Pokušavam se švercati, ali paze na

svaki moj pokret. Pijem i to me frustrira, a oni se smiju. Zapravo je lijepo, ako se izuzme taj pokušaj nasilničkog opijanja. Sjedimo na terasi bratove kuće, okupani smo zelenilom, trava se polako oporavlja od ljetnih vrućina, kruške su zrele i sočne, ranorujansko sunce zalazi osjetno ranije nego ono kolovoško i temperatura je ugodna, družimo se i to je već nešto, umjesto da buljimo u reklame i televizijski program koji nas podcjenjuje. Te bih večeri bio siguran da zaglupljivanje nije svjesno i programatsko, već su jednostavno producenti imbecili pod prevelikim utjecajem supruga, ljubavnica, djece i punica, da sam se bavio takvim razmišljanjem. Da, zapravo je lijepo i ne zanima me masonerija. Ne želim raspravljati ni o čemu. Želim samo pitke razgovore. I šesticu.

Petnaest do dva, vraćam se u knjižnicu. Zatvaram za sobom vrata i nestaje ona nesnosna, zaglušujuća buka koja se proljeva pločnikom i potapa Cvjetni trg. Nisam mislio da će mi ikad odgovarati ozbiljna tišina knjižnice, ali ovaj put gotovo da je tako. Drago mi je da su se izgubili svi oni decibeli ispraznih razgovora. Ali ne treba drugo ni očekivati od tih terasa – ljudi ne plaćaju kavu 12 kuna da bi filozofirali, nego da bi se pokazali. To je stara činjenica, izraubana već od silnog korištenja, ali istodobno toliko agresivna da je čovjek ne može biti nesvjestan. Koračam prema mjestu predviđenom za nastup i osluškujem, ali i dalje ne čujem gotovo ništa. Tišina se iz ugodne pretvara u sablasnu. Još nekoliko koraka i tamo sam. Dobro je, nismo pretjerali, ona gospođa još nas uvijek strpljivo čeka. Odnosno, nestrpljivo. Tako je to kad je čovjek dobar u onom čime se bavi. Tako je to s obožavateljima. Možda je kasnije pitam želi li autogram? Prilazim Makedoncu i našem piscu. Pričamo, a zatim upoznajem gospođu koja radi u knjižnici. Dolazi Ivan, koji je otisao provjeriti ne sjedi li na terasi još koji od pisaca, pa sjedamo za stol kako bismo počeli. Točnije: za stolove. Disperzirali smo se kako bi ublažili prazninu. Očekujući petnaestak pisaca postavljeno je više stolova. Za jednim sjedi Ivan, za drugim Makedonac, dok smo naš pisac i ja zauzeli treći. Na veliko iznenađenje, dolazi još jedna žena i sjeda u crvenu fotelju. E, ona je garant rodbina. Koja je šansa da bude suprotno? Valjda od našeg pisca. Ili je pripadnica makedonske nacionalne manjine koja osjeća čežnju za domom

i želju da piscu ispričavaju kako je to nekad bilo u Makedoniji. Čisto da čovjek ima građe. Još nije ni sjela, a već se popunjava i treća fotelja. Gospođa koja radi u knjižnici, naravno. Književnost povezuje ljudе, pomišljam. Ne mnogo, ali ipak. Ivan govori nešto o nama, a ja gledam na galeriju na kojoj sjede dvije djevojke. Pognule su glave i čitaju. Tu, pod nosom, događa im se književnost, a one gore štrebaju nekakve gluposti. U subotu! Jedva čekam da počnem čitati. Samo da prije ne završe s učenjem. Imam jedan dijalog u kojem se likovi izderavaju jedan na drugog, a kojim ću divno proparati tišinu. Totalno će ih izludjeti kad počnem vikati. Eto, znao sam da sve ovo mora imati nekakvog smisla. To što više četrdesetogodišnjaka ima na predstavljanju video igrica nego knjiga možda umanjuje smisao, ali ne može biti da ga nema. To što čak ni pisci ne dođu na predstavljanje, na vlastito predstavljanje, i u tome valjda ima smisla. Samo se nadam da nisu izgubili smisao. Pa otišli kupiti video igricu, još uvjek dovoljno mladi da počnu novu karijeru. Sat vremena kasnije dobili smo zaslужen pljesak i sjeli na terasu ispred knjižnice. Galantno, kavu je platio Makedonac. Slušao sam jedno vrijeme tog pametnog čovjeka, a onda se pozdravio i krenuo na vlak.

Još nije ni deset, a dečki su pijani. Ne previše, ali su pijani. Ja sam trijezan, valjda. Svakako se ne osjećam pijan. Samo umoran. Išla me kocka u drinkopolyju, a malo sam se uspio i prošvercati dok je dečkima otupila pažnja. Nakon što su se naeksali pala im je budnost. Osjećali su osim toga da su me pridobili u igru pa su se opustili. Zaboravili na moju intelektualnost. Nikola, Dodo i Željko, treći tip koji je ostao, osim mene naravno, dovoljno su nadrukani da uđemo u ozbiljne rasprave. Prvo porezna politika. Zatim prelazak na tržišno gospodarstvo. Tako to stalno naziva Željko: tržišno gospodarstvo. On je studirao na ekonomskom, još kako!

„Ljudi ne bi smjeli tako živjeti”, kaže Nikola.

To je po meni pun pogodak. Možeš srati o tržišnom gospodarstvu, o Keynesu, o socioekonomskim okvirima, ali što god mudro ponovio, na kraju imaš čovjeka i činjenicu da ljudi ne bi smjeli tako živjeti. Tu se uostalom svi slažu.

„Mi kao da ne shvaćamo da je to naš svijet. Da može biti drugačiji. Nama treba revolucija”, govorim gledajući Nikolu.

Kažem to i toliko sam ljut da u to vjerujem, iako revolucije rađaju samo potrebu za novom revolucijom. Ne želim tu misao pustiti u glavu. Želim ostati pri želji za revolucijom.

„Možda je stvarno prije bilo bolje”, kaže Nikola.

„Ma nije. Samo smo toliko očajni da i na to pomišljamo. Da je bilo dobro ne bi 95 posto ljudi bilo za izlaz iz Juge”, odgovaram.

Ne da mi se opet o tome raspravljam. Odlučujem šutjeti. Dečki uspoređuju sadašnjost i prošlost. Plansko i tržišno gospodarstvo. Komunizam i kapitalizam. Socijalizam i demokraciju. S vremenom su sve više u prošlosti. Logično zapravo. Lakše je analizirati prošlost nego pokušati riješiti budućnost. Željko tu i tamo otkrije toplu vodu većini ljudi najdosadnijeg vremena: sadašnjosti. Kao, znate li vi da Ameri idu u ratove da potroše oružje? Trebalo bi dečka poslati na doktorat. Slušam ih, ali ne govorim. Ne da mi se opet spomenuti imperijalistički novac Amerike koji je hranio socijalizam. Izgovoriti riječi: geostrateški položaj Jugoslavije. Ne da mi se spomenuti otvaranje granica i njemačke devize koje su hranile zemlju. Ne da mi se opet o Golom otoku. O socijalizmu na Brijunima. O Andriji Hebrangu. Ne da mi se jer je teško neplivača povući ispod površine. Zadržavaju ga plivalice. Osim toga, u drugom sam filmu. Mislim na vlastitu natprosječnost. Koja je sranje. Mislim o polovici ispodprosječnih zbog kojih sam je zaslužio. Kad bi se barem malo potrudili podići projekat. Možda bismo promijenili svijet. Ili barem producente. Ili bi, a to bi bilo najbolje od svega, više ljudi došlo na predstavljanje moje knjige. Pa bih živio od književnosti. Pa bi me Dodo i Nikola smatrali piscem. Za Željka nisam siguran. Dižem se i odlazim kući. Idem preko polja, kroz visoku travu i pokušavam se popeti preko zemlje navožene za kapitalnu, građevinsku investiciju pazeći da ne padhem (jer se čini da sam ipak pijan) i razbijem tu dragocjenu natprosječnu inteligenciju.

11. rujna 2012.

Tramvajac

Pritisnuo je gumb i na čelu tramvaja pojavio se natpis spremište zbog kojeg bi svaki put osjetio pravu malu navalu zadovoljstva i zbog kojeg bi mu se život učinio malo podnošljivijim. Jer dvadeset i osam godina na jednim te istim tračnicama, uz jedna te ista pročelja, doista poštено izmore čovjeka. Gotovo je poznavao neke od tih ljudi u kućama pored kojih je prolazio iako s njima nikad nije izmijenio ni riječi. Znao je u koje bi ih vrijeme mogao vidjeti, znao je tko izlazi ispred zgrade popušti cigaretu, tko bi mogao krenuti na šetnju sa psom, a čak je naslućivao i kome je ta šetnja iz ovog ili onog razloga bila samo paravan. Gledao je ljude, one koje je vozio i one u kućama i bilo mu ih je dosta. Počeli su ga zamarati ti stalno isti prizori. Zaglavljenost ljudi u beskrajnom ponavljanju. Recimo sad, na prvoj stanici, jedna će žena na prvom katu, drugi prozor s lijeva na desno, stajati na prozoru i pokazivati grudi. Kad ju je prvi put spazio osjetio je zadovoljstvo i uzbuđenje te pomislio kako bi da je jedan od tih klinaca koje je vozio, iskočio iz tramvaja i odjurio gore u stan. U međuvremenu je ostarjela i danas zbog njezine ludosti (ako je to ludost) osjeti samo tugu i sažaljenje. Zar je to sav njen život? To pokazivanje grudiju? Još neće ni krenuti, a druga će je žena, starija od nje, niža i sitnija, majčinskom ljubavlju pokušati maknuti s prozora. Ova će se početi otimati i dok će se ovještene grudi naginjati pločniku nastati će vika i natezanje. Klinci koji će to gledati počet će navijati. Naravno, za mlađu, razgoličenu ženu. Vikat će što bi joj sve radili, zbog čega će se sirotica, očito željna pažnje, početi još jače otimati, a staroj će vikati da je ostavi na miru. Klinci su to koji još nisu izgubili nevinost, koji malo pričaju o seksu kako bi se pravili pred djevojčicama, a trenutak potom počnu slobodno prdjeti pred njima i smijati se kao što to već djeca čine, zaboravljajući sasvim na gole dojke koje krase prozorsku dasku jedne pristojne obitelji, ili se samo prave da zaboravljaju jer jednostavno ne znaju što bi s njima.

Zatvara vrata i kreće. Iako više nije vruće jer je sunce odavno izgubilo volju za danom, osjeća kako se još uvijek znoji. Osjeća

kako smrdi po radnom danu, po kabini, po urinu iz haustora pokraj kojih je prolazio, po rastopljenom sladoledu na podu tramvaja, po gradu. Očima koje ga peku zbog cijelodnevnog naprezanja u retrovizoru promatra klince koji su ušli. Čini mu se da namjerno ulaze u prva kola samo da ga živciraju. Da mu pokažu kako nad njima nema nikakvu moć. Nikad mu nije bilo jasno zašto ta naporna djeca ne uđu u druga kola i tako mu malo olakšaju. Ne, oni namjerno ulaze u prva kola samo kako bi provocirali. Kad je tek dobio posao vozača, nakon što je pet godina bio pomoći radnik, mislio je da je uspio. Da je gospodin. U početku je možda i bio, ljudi su se prema njemu odnosili s poštovanjem, a djeca su ga se bojala. Oni novovalni klinci koji su mislili da su strašno opaki bili su prava kamilica prema ovim današnjim pacijentima koji su doista spremni ozbiljno ozlijediti čovjeka zbog sto kuna ili krivog pogleda jer vide da se to stalno događa i da to nije ništa strašno. Gleda tu djecu iza svojih leđa i pomišљa na kćer. Koliko je već kako ne pričaju? Točno zna: četiri godine i dva mjeseca. Već je odavno trebala biti gotova s fakultetom. Još je vidi kako kao mala djevojčica trči tramvajem dok na njemu piše spremište. Vruće je pa se probudila i više nije mogla zaspasti. Tražila je da idu do tate, u tramvaj, i majka joj je obukla crvenu haljinu na točkice pa stala na jednu od stanica i čekala da u kabini ugleda voljeni osmijeh. Kako je samo voljela voziti se s njime! Bila je najponosnija djevojčica na svijetu. Djeca su inače ponosna na roditelje koji upravljaju velikim strojevima. Koji voze brodove, kamione, autobuse, tramvaje. Zatim odrastu i taj se ponos raspline. Jednom je, bilo joj je možda šesnaest godina, s društvom ušla u tramvaj i kad ga je vidjela u kabini izletjela je van. Kako je to daleko od onih malih nogu koje su trčkarale kolima, od osmijeha kojim bi ispunjavala kola svaki put kad bi otac, samo za nju, zazvonio tramvajskim zvonom i namignuo joj. Ponekad bi joj dopustio da uđe u kabinu, posjeo je na koljena i zajedno bi klizili gradom. Kako je ona bila drugačija od današnje djece! Sjećanje na nju natjera ga na duboki uzdah, postaje tužan pa neprimjetno pogleda klince koje vozi kako bi tugu zamijenio bijes. S bijesom se mnogo bolje nosi. Valjda je naviknuo. Tri su mladića i jedna djevojka. Na prvi pogled normalna djeca. Obućeni su kao i njihovi vršnjaci. Nikakvog traga nekakvom posebnom privlačenju pažnje

izgledom. Dečki su svi u trapericama i majicama s otiskom. Otisci ne šalju nikakve posebne poruke. Djevojka nosi sive tajice i malo dužu zelenu majicu. Svi na nogama imaju tenisice. Ona sjedi, a oni stoje oko nje. Jasno je da bi je htjeli osvojiti, izgubiti s njom nevinost, ali ne znaju kako to postići. Kao da ne vjeruju da bi im to doista moglo poći za rukom. Ipak pokušavaju. Čupaju je za kosu i udaraju po nozi. Svako malo čuje se pljas. Jedan od njih udara svom žestinom. Daj budalo, viče djevojka i psuje mu boga i mater. Dečki se smiju. Njemu dolazi da zaustavi tramvaj, izade iz kabine i izlema ih. Taj bi uzrast, četrnaestogodišnjake ili petnaestogodišnjake, još uvijek mogao svladati. Oni još vjerojatno ne nose sa sobom noževe ili boksere. Barem ne ovi. Toliko je zaokupljen njima da je u zadnji čas zaustavio tramvaj na semaforu. Uspjeli su joj skinuti tenisicu pa otvaraju u stranu mali prozor i prave se da će je baciti van. Ona vrišti, dere se i psuje kao da će je stvarno baciti. Tko zna, možda i hoće. Ili doista više ne znaju kako privući pažnju, nadmašiti drugu dvojicu, ili su jednostavno previše glupi. Ne može dočekati da izadu iz tramvaja. Više ne osjeća bijes već očaj. Zeleno. Lagano kreće, još nije pošteno ni ubrzao kad iz sporedne ulice izleti automobil koji uz škripu guma i trubljenje odjuri ulicom dok on koči svom snagom. Što je stari, zar si se naliо?, vi šoferi ste stalno pod gasom, to se barem zna!, daj se koncentriraj budalo!, koji si ti šupak!, krenu mu dobacivati dečki, a djevojčica se smije. Sad opet bijes i ljutnja, usporedo s očajem. Osjećaj nemoći. Nemoguće da će u tom tramvaju dočekati mirovinu. Osjeća kako svaki sljedeći dan sve teže podnosi, kako nervozno odgovara putnicima na pitanje vozi li tramvaj ovamo ili onamo i kako su mu živci sve tanji. Boji se da će do mirovine poludjeti. Ništa im ne može. Njima i sličnima. Osim trpjeti uvrede i poniženja od te djece koja bi mu mogla biti unučad.

Na sljedećoj stanici čeka ga samo grafit na fasadi secesijske zgrade. Homofobija je tako gay. Kad ga je prvi put video razmišljao je o osobi koja ga je mogla napisati. Je li ga napisao homoseksualac ili tek netko kom se ta misao jednostavno činila zgodnom? Neki slobodoumni anarchist kojem je stalo do ljudskih prava i koji zna da vlasniku zgrade neće biti problem ukloniti grafit? Zapravo mu je svejedno tko je to napisao. Koji je kreten šarao po zgradi. To bi

mogao biti i netko poput ovih u tramvaju. Nije njima bitan stav, izražavanje mišljenja, već jednostavno šaranje po zidu kako bi se zabavilo društvo i privukla pozornost na sebe. Nikog nema da uđe u tramvaj i otvara vrata u nadi da će oni izaći. Gleda u retrovizor i postaje mu jasno da se to još neće dogoditi. Upravo se zabavljaju oduzimanjem slušalica djevojci. Ona opet više i psuje boga i majku. Potrgat će ih budalo, kaže. Dečko koji ih se dočepao stavlja ih u uši i nekog oponaša. Možda nju jer se počinje smijati. Godi joj pažnja koju joj poklanjaju. Ne može se reći da je klasična ljepotica i u razredu dečki više pažnje poklanjaju nekim drugim djevojkama. Zato je vožnja u tramvaju njen trenutak. Najljepši trenutak dana. Voli kad joj uzimaju slušalice, udaraju je po nozi, kad joj uzmu telefon (zapravo im ga drage volje daje) pa gledaju fotografije koje su u njemu ostale nakon pomnog odabira. Na njima se višak kilograma gotovo i ne vidi.

Kakvi kreteni, pomišlja dok zatvara vrata. Je li i moja djevojčica bila takva? Je li zato onog dana izašla iz tramvaja? Ne zato jer me se sramila već stoga jer bi nju bilo sram pred mnom? Jer nije željela da vidim što joj sve njezini prijatelji rade? Kako se glupiraju? Jer se ne bi mogla slobodno spustiti na razinu tih imbecila i biti im zanimljiva? Više ih doista ne može podnijeti. Dosta mu je kretena za jedan dan. Zamišlja kako im prilazi, kako ih šamara i zatim ih izbacuje na ulicu. Dva muškarca stoje na stanici. To ga malo razveseli. Zaustavlja tramvaj i otvara vrata, ali muškarci ulaze u zadnja kola. I bolje, pomišlja. Nikom ne želi da uđe pa sluša i gleda njihovo glupiranje. Zatvara vrata kad se iza ugla udaljenog dvadesetak metara pojavi čovjek. Ugledao je tramvaj i potrčao. Već je gotovo otvorio vrata, a onda je odlučio da ga neće čekati. Neće ga pustiti da uđe. Ne želi mu uništiti večer, priuštiti mu zadovoljstvo vožnje s ova tri glupana i djevojkom. Prolazi pored njega i čovjek mu ljutito maše. Pederčina, zašto nisi pričekao čovjeka?, prigovara jedan od klinaca. Voliš ga dobivati u guzu, ha?, dobacuje drugi. Trećem tipu i djevojci to je jako smiješno. U prolazu prepoznaje čovjeka. Tisuću ga je puta već vozio. Zna na kojoj bi stanici izašao. Pada mu na pamet da vjerojatno ide na posao, u noćnu smjenu i požali što ga nije pričekao. Mogao bi zakasniti na posao. To je

zapravo prilično sigurno. Dugo će čekati sljedeći tramvaj. Stvarno si pederčina što mu nisi stao, javlja se treći kao da mu čita misli. Možda će sad konačno izaći, nada se dok zaustavlja tramvaj na još jednoj stanici. Kad ih vidi kako se doista dižu i izlaze opet osjeti navalu zadovoljstva, jednaku onoj koju u njemu u povratku izaziva spremište. Tek mu malo, gotovo ništa, smetaju povici kojima ga pri tom časte. Uglavnom se radi o tome da je peder i govno. Đubre, zapravo. Djevojka pogotovo voli tu riječ, makar ni dečki puno ne zaostaju. Đubre, đubre, đubre. Zadovoljstvo mu ne može pomutiti ni njihovo lupanje po staklu dok oprezno kreće. Odlazi, bez njih, a to je ono najvažnije.

Izlazi s posla i gasi se osjećaj zadovoljstva kojeg je izazvao natpis spremište. Toliko ga raduje kraj radnog vremena, a onda odmah iščezne kad se to doista dogodi i shvati da nema bog zna što čini sa svojom slobodom. Hoda ulicom i misli na kćer. Veoma mu nedostaje. Onaj trenutak kad stigne kući, a ona je tamo. No, toga odavno nema. Danas više ne zna čak niti gdje živi. Gleda tolike fasade, prozore, zna toliko lica koja bi se mogla pojaviti iza nekog od njih, ali ne zna iza kojeg bi se prozora mogla pojaviti njegova kći. Nedostaje mu i supruga, unatoč svemu. Mogao bi joj čak i oprostiti da nije protiv njega okrenula kćer. Ili da mu barem želi reći gdje mu živi kćer. Ona je ta koja je željela razvod. Ona je ta koja je tražila da prodaju kuću i podijele novac. Ona, a ne on. On je nju volio i nadoj se pomirenju do zadnjeg dana. Ulazi u jedan kafić kako bi ubio vrijeme. Muči ga nesanica tako da vremena ima na pretek. Naručuje pivo. A onda, kad ju je učio voziti bicikl? Kako je to bilo lijepo poslijepodne. Ona i on ispod drvoreda kestena. Ili, prvi dan škole. To mu je jedno od najdražih sjećanja na njezino djetinjstvo, taj prvi dan kad kreće u školu. Već je kod ograde, okrenula je samo glavu, smije se i veselo maše fotoaparatu. Naručuje još jedno pivo. Bio je iznenađen i sretan kad je jednog prijepodneva vidoio ženu kako s kćerkom ulazi u tramvaj. Taj prvi put kad je ona već bila malo veća i prvi put tražila da idu do tate puna se dva sata morala s njom voziti tramvajem. Molim vas još jedno pivo. Polako nestaje osjećaj umora i nervoze. Možda bi je mogao nazvati? Već je dugo kako nije pokušao. Objasniti joj da je majka bila ta koja je našla

nekog drugog. Možda živi sama pa se doseli k njemu u stan. Samo da mu dopusti da joj sve objasni. Telefon zvoni, ali ona se ne javlja. Možda je promijenila broj? Ili samo spava, moje malo zlato. Možda ga ujutro nazove? Za svaki slučaj, ustati će rano. Naručuje još jedno pivo. Ne kako bi ubio vrijeme, već samo kako bi ga malo olakšao.

17. svibnja 2012.

Vladimir

Neku djevojčicu jutros je izgrizao doberman u dvorištu naše zgrade kada se izišla igrati gumi-gumi s prijateljicom. To nismo vidjeli, nego pročitali u novinama kada je bilo gotovo. Zagrizao joj je šaku, pisalo je, i sad više nema šaku. S 11. kata nebodera u kojem živimo moguće je čuti zviždanje vjetra, vidjeti sumporastu svjetlost kako u rano jutro guta pročelja zgrada te poneku žutu dizalicu kako prijeteće klizi iznad grada. Ne djevojčice i posebno ne pse.

Jaja i meso doručkovali smo u tišini. Vladimir je djelovao potištено, kao kornjača koja se od straha pred neprijateljom odlučila skutriti u oklop, no svejedno je imao apetita za jelo. Kažiprstom sam mu gladila zapešće desne ruke prošarano debelim nabubrenim venama, ali sam ruku povukla kada je trebalo odrezati komad mesa. Šnicle koje smo jeli bile su skrpljene od neznanih životinjskih iznutrica i kemikalija koje su uzrokovale zločudne bolesti. Razmišljala sam kako unutra možda stavljuju i iznutrice životinja koje su umrle prirodnom smrću. Razmišljala sam kako je bizarno jesti životinju, no svejedno sam nastavila sitno izrezane i žilave komadiće stavljati u usta. Iako sam osjećala gađenje, poželjela sam o svemu razmisiliti kasnije. Možda predvečer ili možda sutra, svakako ne sada.

Vjetar je razbacivao plastične vrećice po drveću i zraku i to smo pratili sa zanimanjem sve dok se nije oglasila zvonjava telefona. Mačka je unevjerjeno trčala stanom pokušavajući dohvati nešto nevidljivo u zraku. S vremenom na vrijeme kriknula bi glasom utučene udovice i pogledala nas u oči kao da se radi o nečemu važnom. Vladimir je nekoliko puta dreknuo na nju, kao da životinja tako lako može shvatiti i ovladati sobom.

– Šta ti imaš galamit na nju? – rekla sam i prislonila telefonsku slušalicu uz uho. – To je moja mačka!

– Jebala te ona. Sličnija je vragu – pomirbeno je izustio Vladimir i sjeo u fotelju uz prozor. Grickalicom koju mu je majka donijela iz

Portugala onog ljeta kad se još nismo znali stao je odsijecati nokte i jednog po jednog ih izbacivati kroz otvoren prozor. Zamišljala sam kako nekom prolazniku nokti padaju na glavu i stala se smijati.

Pitala sam se kako je to izgledalo u Vladimirovom životu dok se još nismo znali. Sigurno je hodao s lijepim i osunčanim djevojkama oštре smeđe kose dolje po moru. Kasnije ih je, sasvim sigurno, jednu po jednu puštao od sebe. One su plakale u svojim malim ljubičastim sobama nepomično zureći u cvjetne kutije od pliša iz kojih se prelijevao drveni nakit. U jecajima su preturale po raznobojnim boćicama lakova za nokte i tražile odgovarajuću boju za stanje u kojem se nalaze. Bilo ih je toliko da ih više nije pamtio. Bilo ih je toliko da je stalno mogao nalaziti nove, iskrene i netaknute, spremne na prvo lomljenje srca.

Cijeli kvart bio je pun divljih trešanja, odavno sazrelih i odavno istrulilih. Lako je pticama, mislila sam, one se spuste na koju god granu žele i ključaju što im se sviđa. U rano ljeto, kad zriju višnje i trešnje, zasigurno je bilo dobro biti ptica. U rano ljeto, kada se doimalo da cijeli život počinje ispočetka, bilo je ugodno biti čovjek.

Vladimir i ja ritmičnim smo koracima hodali posred uske jednosmjerne uličice i promatrali krovove. Vladimir je radio kao prodajni predstavnik jedne tvrtke koja se bavila solarnim sustavima i mi smo sada provodili sate i sate hodajući južnim dijelom grada tražeći krovove za instalaciju fotonaponskih sustava. Već sam i sama znala prepoznati dobar krov. – Vidi, ovaj nema ni dimnjaka ni krovnog prozora! – kriknula bih kada bi ugledala savršeno velik i čist krov.

– Da – rekao bi strpljivo Vladimir. – Ali pretjerano naginje prema istoku. Gledaj dalje.

Osim krovova, Vladimir i ja smo gledali ljudima noge. Rijetke smo prolaznike nimalo diskretno odmjeravali i potom zajednički utvrđivali imaju li dobre ili apsolutno užasne i kvrgave noge koje ne zasluzuju biti pokazane.

Ja bi zabranila zdepastim ženicama da nose kratke sukњe. Jednostavno je kriminalno vidjeti ih takve – kriješteći sam nadglasavala grmljavinu vlaka dok sam izgovarala tu vrlo značajnu tvrdnju s kojom se Vladimir nije mogao ne složiti.

Neka novostečena snaga koja je moju zajedljivost dovodila do vrhunca i davala mi za pravo ismijavati čak i najpristojnije prolaznike, potakla me da uperim prst u Vladimirove listove i kažem da ni njihova debljina nije savršeno pogodna za šetnju ulicom u kratkim hlačama. Vladimir se nije uvrijedio. Naprotiv, obujmio me lijevom rukom oko struka, uhvatio komad kože i rekao. – A ovaj špek? Hoćemo to malo bolje pokrit da ne vide ljudi? Mogli bi past u nesvijest od toliko debljine!

Uz cestu su u pravilnim razmacima bile raspoređene hrpice šljunka. Tri pružna radnika opaljena suncem razgrtala su ih i tapšala lopatama kao što se Vladimir i ja nekad tapšamo po ramenima dok se igramo uštogljeni buržujske gospode. Dalje uz prugu bilo je šest žutih, zahrdalih vagona koji su služili kao kuće. Bilo je jako romantično živjeti uz prugu; samo je malo smrdilo po starom željezu i prašnjavim sjedištima o koja se, dok je vagon još bio u funkciji, zasigurno prislonilo nebrojeno mnogo guzica. Čuli smo glasove i vidjeli nekoliko sijedih muških glava kako proviruju kroz prozor vagona. Lica su im bila satkana od impresivne mreže puteljaka koji su se sastajali i rastajali pod različitim kutovima na grimiznoj koži vrata i glave.

Što gledaš dušice? – govorile su prokrvavljenе očice uvučene u duplje, zaklonjene zavjesom dlačica što se spuštala odozgo. – I ovako se živi.

Iz nekog nesuvislog razloga odjednom me je bilo sram svega što jesam. Iz kose sam izvadila plastični crveni cvijet i stavila ga u džep lagane proljetne jaknice, kao neka pretjerano osjećajna gospodica koju su iz raskošnih odaja pustili među blatne seoske kuće. Cipele su mi bile neznatno razderane na peti i nadala sam se da će to doći do izražaja. Na neki način sam kao oni, potiho sam rekla Vladimиру; više sam to nego oni napudrani ljudi koji se subotom slijevaju niz llicu u lepršavim tunikama i s malim srebrnim srcima koja im poskakuju na grudima.

Kasnije, dok smo sjedili u jednom od ofucanih kvartovskih kafića, dok je odnekud dopirao miris ispovraćanih banana i dok nam je ostvarjela, napadno našminkana konobarica pticolikog lica posluživala kavu u šalicama umazanim nekom kričavom bojom ruža, naljutila sam se sama na sebe zbog pretjerane osjetljivosti

prema tužnim ljudskim sudbinama. Zar nije gori život moga ludoga ujaka koji sam sebi trpa šake papra u usta i koncem vadi zdrave zube? Zar nije gori drugi ujak koji pijan od rakije cijeli dan udara sjekicom u stogodišnja stabla u šumi? Sama sebi sam obećala da neću žaliti ljudi koji su loše prošli u životu. Ja sam isto mogla biti jedna od njih i nitko ne bi zastao i požalio zbog toga. Naprotiv, gledali bi me s prijezirom jer svojom bijednom pojavom zagađujem njihov prostor.

Vladimir se stiskao uz mene kao dijete. Ja sam u jednom trenutku iz najobičnijeg hira odbacila njegovu ruku i to ga je uvrijedilo. Kada sam ga, nedugo zatim, opet htjela primiti, više se nije dao.

Ti bi mene ostavila začas – rekao je mekanim tonom nepriličnim za njegovu prgavu južnjačku narav – ali mrsko ti bit sama. Priznaj da je tako.

Neću priznat kad nije tako – prkosno sam mu u usta ugurala žvakaču gumu s okusom cimeta i breskve. – Eto ti – rekla sam – više žvači, a manje pričaj.

Samo priznaj – ustrajao je kao dijete koje muči roditelje nevažnim pitanjima. – Trebamo to razjasnit.

Razjašnjavaj ti koliko te volja – rekla sam i drsko požurila kroz suhe i oštре travke koje su rasle uz prugu – ja nemam šta razjašnjavat.

Osjećala sam kako mi vrelina navire u obaze i polagano se spušta niz leđa, kao stotinu nemirnih mravaca. Zadigla sam svilenu košulju i leđa mi je zapuhnuo ugodan povjetarac. Začula sam prigušeni cvilež psa te načulila uši da jasnije čujem otkud dolazi zvuk. Oduvijek su mi, kada se pričalo o ratu, najtužnije priče bile one o psima ostavljenim na praznim kućnim ognjištima između tri neprijateljske vatre. Priče o izbezumljenim psima koji do iznemoglosti trče za blatnim, drndavim autobusom koji zamiče kroz maglovite predjele brdske Bosne. Kada je rat, psa ne možete ostaviti kod prijatelja ili ga ponijeti u izbjeglički centar. Kada je rat, pas gladan i izmučen tugom tumara spaljenim selom i traži poznata lica. Izmučeni svojim vlastitim jadom, na ostavljenog psa ljudi brzo zaborave.

Prošla sam pored neke kuće iz koje je dopirao miris trulih jabuka i ugledala crnog mješanca kako kao ostarjeli bradati gospodin sjedi uz noge neke prastare žene koja je drijemala prekrivena vunenom zimskom dekom. Glumeći nezainteresiranost, produžila sam dalje.

Vladimir nije krenuo za mnom. Vidjela sam ga gdje u potpunosti zastaje, stavља cigaretu među usnice i pogled usmjerava u zgrade s onu stranu pruge, prema Trešnjevcu. Nakon toga se više nisam okretala. Osjećala sam da će me ostaviti zbog moga djetinjeg ponašanja i zbog toga na trenutak osjetila navalu prkosa, slobode, želje da se nikome ne pokoravam.

Sunce je slabašno sjalo dok sam se vraćala kući. Neki čovjek stajao je na ljestvama i čistio trulo lišće iz oluka neke male kuće sagrađene uz prugu. Pretpostavljala sam kako su unutra morali živjeti vrlo sićušni ljudi s vrlo sićušnim kaučima i veš mašinom. Neki drugi čovjek nalik na Jacka Nicholsona stajao je pored njega i upozoravao ga da ne padne. Obojica su nosili plave uprljane mantile i općenito izgledali zadovoljno. Stavila sam slušalice u uši i pustila onaj dobri album od Marc Almonda. Unatoč svemu, osjećala sam blagu ugodu i rasterećenost. Razmišljala sam kako ću kod kuće popiti čašu medene rakije koju je smiješala Vladimirova baka u svojoj žutoj, mecima prošaranoj kući s čijeg je krova, kako je pričala, jednom skočila koza.

Već je pala noć kada se Vladimir vratio. Ja nisam govorila s njim, a nije ni on sa mnom. Iz tijela su mu isparavale alkoholne pare žestoke kao ustajali miris vlažnog podruma u koji se odlaže zimnica. Za sve su bili krivi njegovi roditelji, mislila sam, koji su ga odgojili da bude tako razmažen i naprasit. Željela sam ga lupiti dlanom po tjemenu i čuti glasan „tup“ ili snažno povući za čuperak kose koji mu je prekrivao lijevo oko i izmamiti jauk i samim time bilo kakvu emociju. Već sljedećeg trenutka bilo mi je žao zbog takvih nestasnih pomisli, pa sam ga pogladila po glavi kao kakvu napuštenu životinjicu i rekla – Ti si moje sretno prase. Vladimir se prenuo kao uplašen zec koji je spavao svoj tisućljjetni san, razgrnuo balkonske zavjese i stao gledati svjetla grada koja su titrala u izmaglici kao goruća polja. Sjetila sam se svojih roditelja i plamenih jezičaka

koji su lebdjeli iza staklenih vratašaca naše peći na drva. Željela sam se zaogrnuti topлом obiteljskom atmosferom kao mekanom pahuljastom dekicom i u njoj ostati zamotana i šćućurena tisuću hladnih godina.

U stan se odnekud uvlačio miris marcipana. Ja sam osjećala kako mi je usred prsa zapeo masivni kamen čiji su zašiljeni vršci parali organe sa svih strana. Željela sam pronaći način i snagom volje ga iskašljati iz sebe.

U našoj zgradi tu noć pukla je cijev. Po hodnicima je pljuštala vrela kiša. Muškarac s bijelim brkovima i ispuštenim trudničkim trbuhom nazvao je ljude koji se bave hitnim rješavanjem tih stvari i oni su došli hitno riješiti pljuštanje u našoj zgradi. Vladimir se u klompama i pidžami s jelenima spustio u prizemlje i s nekolicinom susjeda stao raspravljati o kvaliteti cijevi u našoj zgradi. Ja sam stajala na vratima stana na trećem katu i slušala šištanje vode. Bojala sam se da će zgrada eksplodirati, ali nisam imala snage spremati stvari, istrčavati i spašavati golu glavu. Ako je trebalo da eksplodiramo, neka eksplodiramo, pomislila sam lijeno. Legla sam u krevet i osluškivala žestinu kojom se para probijala kroz otvor iz kotlovnice. U spavaću sobu uvlačio se vlažan miris rđavog željeza i ja sam ga, kao paru iz saune, udisala neravnomjerno i teško.

Već sam napola spavala kada je Vladimir zadigao plahte i ušao u krevet. Jednom rukom mi je počeo gladiti kosu i brižno ju, pramen po pramen, pospremati iza uha, kao da me planira voditi na crkvenu svečanost. Drugu ruku mi je stavio u gaćice.

Šššš, dušo, sve je u redu – rekao je šapatom i ja sam se napokon prepustila.

Povratak u budućnost

Sjedio je na terasi restorana benzinske crpke porculanskog pogleda uperenog ka obzoru. Prošlo je lakše nego se nadao. Boja se da neće neokrvnut izići iz ove pustolovine. Jačina ranojutarnjeg sunca koje ga je zasljepljivalo dok se njihao na stolici obećavala je topao i sunčan dan. Preostaje mu da odstrani masku sazdanu od alkoholnih para pomiješanih i stještenih s trideset i više godina starim uspomenama i sjećanjima koja su se za ovu priliku na jedno večer pretvorila u sadašnjost. Pokušavao je to šalicom duplog espresa prinosivši je u pravilnim razmacima ustima. Srkao je iz nje vrući protuotrov koji bi mu trebao pročistiti vene kako bi arterijama prokolala jasnocrvena neokaljana, mudrija krv.

Priredba se odvijala po već provjerenom receptu, scenoslijedu koji se ponavljao ustaljenom procedurom svakih pet godina, prepostavljao je, jer je nakon dva takva skupa odustao od sudjelovanja u predvidivoj predstavi u kojoj je poznat početak, zaplet i kraj, jedino se protagonisti djelomično mjenjaju, a on iz svake takve dogodovštine izlazi okrnjen, s novim ranama i svaki puta sve većim teretom koji bi ga pritisao oko abdomena i širio se prema prsim stežući ga poput kakve inkvizitorske sprave za mučenje.

Sakupili bi se predveče, obično u subotu, ovaj put iznimno u petak, ispred prastare zgrade, popričali nakratko međusobno u raznim kombinacijama, još uvijek na dovoljnoj udaljenosti, distancirano, odmjereno, s poštovanjem prema godinama koje su nosili na plećima onoliko uspješno koliko je kome subbina namijenila. Zatim bi se razmilili po učionicama, na prozivku, na kojoj bi svatko ponaosob, nakon što bi razrednica iz prašnjavog imenika pročitala njegovo ime, ispričao svoj život u dvije minute, netko pridodao pokoji detalj, netko zatajio, netko izmislio, netko prešutio. Svatko je, već prema ambicijama koje su još uvijek tinjale ili usahle, na tren mogao postati ono što je oduvijek želio, ono što

mu se ovom prilikom učinilo najprikladnije, ono što će prisutnoj publici izazvati zazubice, a bilo je i rijetkih koji su se prikrivali, pravili da su nitko i ništa, nevrijedni pažnje i spomena, iako su težili mnogo više nego su htjeli razotkriti. Moglo se imati muževa, žena, djece koliko voliš, vikendica, kuća, zgrada svih veličina, brodova i automobila svakojakih vrsta, titula i funkcija na pretek. Mogućnosti je bilo nebrojeno mnogo, parada je zahtijevala spektakl, šou je započeo, revija je krenula.

Bilo je opravdano i neopravdano odsutnih, onih za koje prisutni nisu bili dovoljno dobri da ih počaste svojim dolaskom, bilo je onih koje je bilo strah da će nazočne ukaljati svojim prisustvom, a bilo je i onih koji su zaostali na grobljima, davno ili nedavno, onih koje su živući mogli posjetiti u alejama lipa, čempresa, platana, kada bi samo malo više vremena i poštovanja imali. Danas za jedne, sutra za druge.

On je ranije, popodne, posjetio groblje, ali nije mogao pronaći grob koji je tražio, prošlo je već i više od trideset godina. Zaustavio se kod jednog zapuštenog humka, prekrivenog mahovinom, izlizanog natpisa s kojeg se ime pokojnika nije dalo razaznati. Počistio je lišće s nadgrobne ploče dok su sjećanja počela navirati. Hitro se udaljio da im se na vrijeme othrva i ne prepusti bez borbe.

Tu je ležao uzrok njegovim teškoćama. Isuviše se lako prebacivao iz jednog vremena u drugo, i teško ili nikako vraćao u sadašnjost, a ako bi sve uspomene i sjećanja, koje su sada sjedile u klupama oko njega točno onako kao i prije trideset godina, zalio i zacementirao dovoljnom količinom alkohola, vraćale su se, plesale i skakutale oko njega, šaputale mu u uho one iste stvari koje je želio ili nije želio čuti, i sve je bivalo na vlas isto kao nekad, bez obzira što su se promijenile ne samo okolnosti, mjesta odigravanja, već i države u kojima se sve odvijalo.

Odlučio je da te večeri neće pretjerivati s alkoholom. Piti će vrlo malo, jer proporcionalno s količinom alkohola rasla je i dubina do koje je uranjaо u prošlost, teže se vraćao i postojala je velika opasnost da oboli od kesonske, dekompreziske bolesti, šoka zbog naglog povratka na površinu. Jedini lijek bio bi vraćanje u dubinu.

Aperitiv je ipak morao popiti, pripremiti želudac za primanje hrane, to mu neće naškoditi. Nakon toga juha, uz nju ne treba

piće. Uz glavno jelo, pohani odrezak i krokete popit će čašicu-dvije bijelogra. Šutjeti cijelo vrijeme nije zabavno, razvezat će mu vino jezik. Osim toga, teško će podnijeti muziku na suho. Sve te nesretne, fatalne ljubavi, ostavljene žene, majke, kraljice, ucviljeni muškarci, obale, mora, kamenje i stijene.

– Idemo, svi u krug! – povukle su ga žene premda se odupirao, očito nedovoljno.

Oznojio se plešući, popio još dva gemišta, treba nadoknaditi tekućinu. Obično bi pio čisto vino. Ovaj put odlučio je sve malo razvodniti.

– Idemo plesati, još, još, nema sjedenja! – vikale su ženske i vukle ga natrag u žihu pozornosti.

Atmosfera se zagrijala do usijanja. Razgovaralo se plešući, stojeći, pušeći na hodniku, stvorila se kritična masa, rijeka ljudi kolala je u nekoliko tokova, među stolovima, od plesnog podija do toaleta i natrag, kuhalo je, cika i vriska, teško se razgovara, treba vikati, znoj, sparina, žeđ, novi gemišti, di si stari, kaj radiš, dobro izgledaš, jesи oženjen, imaš djece, dugo te nije bilo, poznata melodija, ne spavaj mala moja muzika dok svira, popij još malo, di živiš, daj da se vidimo, jer taj ludi ritam nikom ne da mira, zvučnici grme, stotine poznatih lica, ko je ovo, gdje je on sjedio, koji je to razred, bolje biti pijan nego star, živjeli, zar se ona nije udala, evo žestice da presječemo. Okretao se oko njega čitav svijet, vrtjelo se sve u ritmu muzike za ples, izmjenjivale su se slike, ljudi, u glavi mu je zavladala posvemašnja zbrka događaja, prošlih, sadašnjih. Nikada u govoru nije rabio buduće vrijeme. Samo prošlo i sadašnje. Pretežno prošlo.

Sunce mu je sve jače tuklo u glavu dok je, i dalje sjedeći na terasi restorana benzinske pumpe, razmišljao o zadaćnici iz njemačkog jezika koju pišu u ponедjeljak, a ni povijest nije naučio. Mora sakupiti što bolje ocjene zbog upisa na fakultet. Htio bi na koncert *Idola* u nedjelju. Možda će i ona s njim. Opire se njegovoj zaljubljenosti već pune dvije godine. Jednom su zajedno bili u kinu. Gledali su „Samo jednom se ljubi“. Stavio joj je ruku na koljeno, ali ju je ona odmaknula.

Nije ga brinulo to što su se *Idoli* odavno raspali, što nikad neće završiti fakultet, što će ostati sam. Zauvijek. Ništa ga nije brinulo,

zaspao je, zaronio je duboko u nepregledna prostranstva snova. Liječnik, jedan od onih koji se prije samo nekoliko sati pohvalio diplomom i doktorskom titulom, i krenuo na dežurstvo izravno s proslave tridesete godišnjice mature, došao je s Hitnom pomoći na poziv zaposlenice benzinske pumpe. Nije imao stručno objašnjenje čovjekova dubokog sna, dubljeg od Marijanske brazde, dubljeg i od svemira samog. Jedino razumno rješenje bilo je čekati.

Sunce se kretalo prema zenitu, grijalo je sve jače, a promet na auto-cesti bivao sve gušći. Jedan od ljepših dana ove godine bližio se polovici.

Ulični hodač

Ne čitam te novine. Ne čitam novine uopće, što se uostalom u njima pročitati može, no, tog mi je jutra urednik poslao poruku kako je u njima izšla kritika moje knjige, ne baš povoljna.

Kasnije se ispostavilo bila je to najgora kritika neke knjige u ovim novinama. Ja, Ozren Orhanagić, napisao sam najgori roman svih vremena.

Odjurio sam do najbliže trafike i gotovo ih raskomadao u rukama dok nisam pronašao odgovarajuću stranicu na kojoj se kočoperila naslovica romana s mojim potpisom. Tekst kritike bio je pamflet uperen kontra moje malenkosti, služeći se perfidno objavljuvanjem knjige kao povodom. Potpisala ga je stanovita Korana Preradović.

Pročitao sam ga po četvrti put kod kuće u miru, odmahnuo rukom, od raskupusanih stranica napravio loptu, i okretnošću svjetskog prvaka ubacio u koš na suprotnoj strani sobe.

Bez kosti, kako smo običavali govoriti kad bi lopta prošla kroz obruč ne dodirnuvši ga pri tom. Do smiraja dana gotovo sam zaboravio na paskvil, premda me kiseli okus u ustima i izmaglica pred očima, koje sam čutio čitajući ga, nisu napuštali.

Te noći nisam mogao usnuti. Prevrtao sam se s boka na bok, i zamišljao gospodju Preradović u različitim okolnostima i pozama. Na rubu jave i sna, moje bivstvovanje u tom stanju pretakalo se iz bajke u moru, i obratno, kako je već gospođa mijenjala obličja i uloge. Od krvnika do vidara, od sadiste do iscijelitelja. S naporom dočekavši praskozorje, bunovno sam ispuzao iz kreveta dok je prvo sivilo još bojažljivo vrebalo kroz uramljena stakla.

Obukao sam se u polusnu, navukao na stopala dvije različite čarape, uzeo kaugumu od mente da ne gubim vrijeme s pranjem zubiju, i zaputio do redakcije lista u kojem je gospođa toboze obnašala dužnost urednice rubrike kulture, što god to značilo. Tako se izrazio začuđeni vratar kad sam ga upitao gdje gospodju mogu pronaći. Rekao je još da je rano, i ne zna kad će gospođa doći, radno vrijeme u redakciji je individualno. Osjetio sam uz nositost u glasu prilikom izgovora riječi individualno. Poželio je još razgovarati, navodno je bilo 6 i 30, a njemu je do kraja smjene ostalo pola sata. Teške neprospavane noći očituju se dvojako.

Pretjeranom željom za brbljanjem ili posvemašnjom letargijom. Mene je preplavilo ovo drugo, za razliku od čuvara ulaza u štab za tempiranje pulsa javnoga mnenja. Trebalo mi je nešto manje od sata hoda da stignem do sjedišta novina. Išao sam pješice. Ulični sam hodač, obično prije počinka satima lutam gradom. Budnim me održavala sama pomisao kako će upoznati glasovitu gospodu Preradović, i razotkriti teoriju zavjere zahvaljujući kojoj je svjetlo dana ugledao ponižavajući prikaz moga djela.

Smjestio sam se u kafić preko puta, za stol uz golemu staklenu stijenu, odakle sam neometan mogao promatrati tko ulazi i izlazi iz zgrade. Naručio sam čaj, oborужao strpljenjem i čekao. U četrdeset i pet minuta, koliko sam izdržao motreći, ušlo je desetak što ženskih što muških osoba. Dvije od njih bile su dojmljivo štreberskog izgleda, pretjerano uredne, s naočalama, u odjeći neutralnih boja, pojave koje se zaboravljuju nekoliko trenutaka nakon što ste ih ugledali, upravo kako sam zamišljao gospodu Preradović, te sam se otputio do porte da provjerim. Nije još stigla. Vratio sam se na čeku u zasjedu, naručio još jedan čaj i izdržao dodatnih trideset minuta. Za to vrijeme ušla su svega dva muškrca i jedna žena, no, svejedno sam pohitao do ulaznih vrata zgrade. Nisam ulazio jer mi je portir, tek što sam šakom obuhvatio hladnu, metalnu ručku na velikim staklenim vratima, mahanjem ruku dao do znanja da sam uzalud čekao.

– Nee-maa jeee jo-oš, pročitao sam s vratarevih usana.

Nisam ponio ništa za čitanje. Otišao sam kući odlučivši da će se vratiti sutra, ne znajući pravi razlog. Nisam imao plan što će uraditi kada je sretnem, hoće li me prepoznati, vjerojatno neće, nije imala prilike vidjeti moju fotografiju, upoznali se nismo, barem tako sam mislio.

Čitav dan održavao sam privid da nešto radim, pišem, čitam, prevodim, a da nisam napravio ama baš ništa. S ekrana me gledala traljavo ispisana tupava rečenica, na stolu je ležala otvorena knjiga s napola pročitanom pričom, ne znam uopće o čemu se radi. Glavom su mi se vrzmale zamišljene zgode koje bi prije priličile scenariju kakve sapunice, no, što se ja sad tu čudim, prilike su bile takve da sam zahvaljujući jednom sličnom poslu preživljavao.

Sretnim okolnostima, obavljao sam ga anonimno, prijevod turske telenovele na kojem sam radio nije se potpisivao. Da sam se morao potpisati, ne znam bih li pristao, ne toliko zbog bruke, boli me ona stvar, da mi je do ugleda ne bih se bavio pisanjem, stvarno, ionako ljudi do kojih mi je stalo nisu gubili vrijeme pred televizorom gledajući serije, već uvjerenja radi.

Mučilo je to samo mene, ali barem nitko neće sazнати što radim da bih platio režije. Neka misle da živim od pisanja. Otisao sam na hodanje da potjeram bizarre misli iz glave. Nakon prohodanih desetak kilometara za otprilike dva sata jedva sam se dovukao do kreveta i zaspao, što nije sprječilo gospodu Preradović da mi u snove pohodi. Preobražena u orijentalnu ljepoticu, trbušnu plesačicu, zavodljiva poput kakve Ajle, Emine ili Jasmin, crna, gusta raspletena kosa miriše joj na zumbule, u ruci drži korbač i tjera me da pišem, a ja je uvjерavam da sam nepismen.

Držim gušće pero između kažiprsta i palca dok mi se po ostalim prstima cijedi gusto crnilo i kapa na žućkasti papirus. Ona kaže ako ne naučim pisati nikada je neću imati, a ja joj odgovaram da se u dušama ne zapisuje perom.

Budim se sav spotan i gledam na sat. Prošlo je osam. Zakasnitiću pred zgradu novinske korporacije ako ne požurim. Premda bih radije pješačio, uzimam taksi, pojeftinili su ovih dana, vožnja gotovo da ne ispadne više od tramvajske karte ako se vozi više osoba.

Stižem pred medijsko zdanje prije devet. Javljam se portiru. Prepoznaje me. Danas radi u suprotnoj smjeni i manje je razgovorljiv. Dat će mi znak rukom kad gospođa urednica stigne.

Dao sam mu pedeset kuna. Zauzimam staro mjesto pokraj prozora, u kafiću preko puta.

Nakon par minuta pažnju mi privlači visoka crnka, izražajnih obrva, dugih nogu, bujnijeg poprsja. Nakon što je prošla vratar se razmahao. Lijepa je, ali toliko mahanja ne zaslužuje.

Nije prestajao. Izašao je ispred zgrade i pozivao me. Ne, to ne može biti ona. To je neka manekenka koja je došla na fotografiranje za modni magazin. Nema ni naočale. Iz ovakve glavice nisu mogli izaći pogrdne riječi i bijes koji je izvirao iz svakog sloga analitičarke moga djela.

Kako je mogla, tako lijepa? Što će sad, ovo sve mijenja na stvari, nisam se pripremio, očekivao sam neuglednu oštrokondu, nadžagbabu, jezičnicu s kojom bih mogao ukrstiti pero, reći joj što je ide, natjerati je da otkrije po čijem je nalogu napisala članak. Ovako, što mi preostaje? Poslati joj cvijeće? Udvarati joj se?

Nisam volio takve tipove žena, predrasude ili ne, manekenski izgled ne obećava sugovornika poželjne misaone razine, odnedavno sam prevazišao stupanj razvoja u kojem su me nadraživala ogromna vimena, raskošne pozadine, dugačke noge i lišca s naslovnih strana muških magazina, dapače, naočale, kratka kosa, male grudi, i mogućnost nabranjanja što više filmova Larsa von Trier ili Toma Tikwera, svejedno, poznavanje opusa Thomasa Bernharda ili Knuta Hamsuna, sveisto, osobine su koje u sadašnjosti izazivaju tektonske poremećaje u području mojih genitalija, odlike su koje me mogu natjerati na opetovanje smješnih pokreta čiji su ishod, u pravilu, pretjerano znojenje, dahtanje, i nekontrolirano ispuštanje neobičnih zvukova.

Smeten i potučen vratio sam se za stol u kafić. Na rubu odustajanja od istjerivanja pravde, u jednom trenutku, između valova očaja i nemoći, sjevne mi pred očima, i odjednom je rješavanje zagonetke u koju sam se zapleo postalo moguće i vjerojatno. Kako se prije nisam dosjetio? Ova dama i ja poznajemo se iz ne tako davnog razdoblja mog života kada sam bio zaokupljen ganjanjem praznoglavih ljepotica, kopija lutki s naslovnih strana. Još samo treba odgonetnuti detalje. Kad se klupko počne odmotavati potrebno je nastaviti vući ili gurati, i raspetljati će se do kraja samo od sebe.

Ohrabren razvojem situacije donio sam odluku, nastavljam s djelovanjem. Nema odustajanja. Vremena, hvala bogu, imam. S novim poletom i vjetrom u leđa izvadio sam tablet koji sam pripremajući se za opsadu i špijuniranje ovoga puta ponio sa sobom, i prihvatio se posla. Radit će na prijevodu dok čekam:

Nejla: – Zašto me pratite?

Arslan: – Zaslужila si više ljubavi nego što dobivaš, a ja ti to mogu pružiti.

Nejla: – Kako ste znali u kojem hotelu smo odsjeli?

Arslan: – Ima na ovom grubom svijetu ljudi koji bi za novac učinili sve što se od njih traži.

Nejla: – Ali ja nisam begova kćerka Munira, samo sam u njezinoj službi. Ja sam Nejla.

Arslan: – Znam. Nisam ni ja Arslan. Ja sam zapravo Orhan.

Nejla: – Ne vjerujem vami. Dokažite! Orhan je imao veliki madež ispod lijeve plećke.

Arslan: (skida se i pokazuje madež) Evo, pogledaj.

Kako dosadno. Morat ćemo pribjeći prisilnim zahvatima. Madež nije bio ispod plećke, već na guzici, a Nejla je robinja begove kćeri koju ova seksualno iskorištava. Sva je sreća što malo ljudi govori i razumije turski pa u ovaj posao mogu unijeti dašak burleske. Poludio bih inače, novcu, koji je sjedao na račun svakog prvog u mjesecu, unatoč. U trenutku kada Nejla pada u nesvijest jer otkriva da je Arslan zapravo Orhan za kojeg je mislila da je poginuo u lavini pri penjanju na Annapurnu, krajičkom oka primijetio sam Koranu kako izlazi iz zgrade.

Besprijeckorno uređena kao i uvijek, zaključio sam to bez griznje savjesti iako sam vjerovao da sam je jučer vidio po prvi put, nesmiljeno je nabadala asfalt nogostupa štiklama, svjesna mogućih pogleda uprtih u nju, željna pohlepnih proširenih zjenica, uvijek spremna na iskolačene oči, i premda oko nje nije bilo nikoga u krugu od pedeset metara, njušila je mužjačke hormone u zraku. Njezina životna zadaća je da bude privlačna, vidjelo se iz svemira. Zaputila se najprije do divljeg parkirališta, vrtjela nervozno u krugu, hodala amo-tamo, unezvereno nešto tražila. Zatim je sjela u taksi. U sljedeće vozilo taksi službe sjeo sam i ja, trenutak kasnije.

Kao klinac zamišljao sam kako izgovaram rečenicu „pratite taksi ispred nas“ nakon svakog odgledanog krimića s James Cagneyem u glavnoj ulozi, i sada sam je izrekao s užitkom kakav ne pamtim, štoviše, ponovio sam je nekoliko puta pa mi je taksista nervozno odbrusio: – ok, shvatio sam, ne morate više ponavljati –, što me mrvicu rastužilo jer sam bio spreman rečenicu opetovano izgovarati u nekoliko desetaka različitih intonacija koje sam često vježbao kod kuće pred ogledalom. No, zadovoljstvo se ubrzo vratiло čim sam se prisjetio s kojom nakanom i zadaćom sam

zasjeo u vozilo, nije ga moglo pokvariti ni vozačeve brundanje propraćeno mahanjem glave i gestikuliranjem rukama u znak čuđenja, što li, valjda je pomislio da ima posla s kakvim namćorom, u svakom slučaju bio sam drugačiji od svjetine s kojom se svakodnevno susreao, a mišljenje kako nisam normalan od strane samoprovane gomile normalnih, prosječnih, osrednjih, samo mi je godilo i podizalo ionako već zavidno raspoloženje. Ta, ne bih se bavio pisanjem da sam normalan, već bih kao sav običan svijet gledao sapunice, pratnio nogomet, pisao komentare na političke tekstove objavljene na internet portalima, što li već rade u svojoj klajnburghersko-palanačkoj dosadi, pomislih, baš u trenutku kad je vozilo taksija ispred nas naglo skrenulo na deponij službe za uklanjanje nepropisno parkiranih vozila.

Dakle, korumpirani gadovi su joj digli auto. Kao da ja nešto imam s njima, nemam automobil, vozačku sam odavno zaboravio produljiti, vjerojatno i ne vrijedi više, pa odakle moj sud o javnoj službi koja pobožno radi na podizanju kvalitete življenja nama, pješacima?

Moj sin, da, imam sina iz prvog braka, dvadesetak godina, dijete, ni krivo ni dužno, žena nije voljela sapunice, odnosno, sapunice je voljela, nije voljela čovjeka koji preživljava od prijevoda sapunica. Točnije, pisca u meni nije voljela, ali to je neka druga priča (objasnit će kasnije). To dijete dobilo je rabljeno vozilo od majke za osamnaesti rođendan, ona mu je kupila auto, a ja, ja mu plaćam kazne za krivo parkiranje. Točnije, plaćao sam mu donedavno, isprva sam mu predložio da se nagodi s policijom, neka im ponudi stotinjak-dvjestotinjak kuna, koliko već je potrebno, manje nego kazna u cijelosti, ali nakon nekoliko takvih umanjenih plaćanja, odbio sam bacati novce za hirove zakašnjelog pubertetlje. Ili neka izvoli propisno ostavljati auto gdje je za to predviđeno, ili neka ga svaki put ukrade s odlagališta vozila. Poslušao me. Ukrao ga je već treći put. Sačekao bi da padne mrak, došetao do deponija, pričekao da se oko ulaza napravi gužva, automobila kao i vlasnika koji čekaju u redu da plate kaznu i odvezu se uvijek je i više nego dovoljno, ušuljao se na parkiralište, otključao kola i sjeo unutra. Čekao bi ugašenih farova, a kad se rampa podigla kako bi ušlo teretno vozilo s natovarenim autom, hitro bi dao kontakt, i mirno,

bez panike, izvezao se kraj pauka koji ulazi, čiji vozač pozdravlja kolegu na porti. Stvar je hodala, nema ni najmanjeg razloga da se ne ponavlja.

Dok sam ponosno razmišljaо o građanskom neposlhu svoga djeteta čiji sam ja idejni začetnik, gospođa Preradović (nekako mi je neprirodno rasnu ženku, izgleda da su se probudili moji životinjski instinkti od ranije, i dalje nazivati gospodom, no, ne pada mi na pamet prikladna riječ, premdа jednom piscu nije najpametnije to priznati uz toliko imenica koje označavaju drugi da ne kažem slabiji spol, (poput dama, gospa, gospođa, milostiva, kaduna, Evina kći, drugarica, golubica, lastavica, vјeverica), ta zmija koja se usudila pljunuti moju knjigu, pomoću osmijeha je rješila problem sa Službom za nepropisno parkiranje, i uvjeren sam da nije platila punu cijenu, ako je uopće bilo što platila, učinilo mi se ovako izdaleka da umjesto novaca vadi nekakvu iskaznicu, dok službenik na ulazu nije micao oči s njezinih pozamašnih grudiju. To je potkrijepilo moje sumnje o teoriji zavjere povodom demoniziranja moje knjige, mislite li da osoba koja hladnokrvno potplaćuje djelatnike Agram parkinga piše onakav članak uvredljiva gotovo klevetničkog sadržaja, samo tako, iz čista mira?

Sjela je u ganc novi Hyundai, barem se meni tako učinilo, što ponovo doprinosi na težini moje teorije (objasnit ću kasnije), i projurila pokraj nas. Taksista kojeg sam nervirao, što me posebno veseli, jer ne želim se voziti s takstistom kojem ne idem na živce, uzrujan me upitao, što sada. Pratili smo je do Jelindola u blizini stadiona, gdje je u dvorištu, pretpostavljam obiteljske kuće, parkirala automobil. Sumrak je dobrano nagrizao dan, u okolnim stanovima svjetlost je iskakala kroz okna nasumce, čas s jedne, čas s druge strane, u prizemljima, na katovima, u potkovljima. Bljeskaju stakla, pale se televizori, svi ratovi prestaju kao za vrijeme Olimpijade, telenovela počinje.

U kući je vladala tama i nakon što je žena ušla, osim što su po plafonu i zidovima sobe na katu, koju sam promatrao kroz dvorišni prozor sakrivši seiza oraha u dvorištu pošto sam otpravio polusluđenog vozača taksiјa, plesale sjenke pri izmjenama tamnih i svjetlih kadrova. Nakon dvadeset i pet minuta, točno koliko traje epizoda sapunice, mahnita igra svjetla i sjene grubo je prekinuta

pojavom žute svjetlosti iz viseće svjetiljke čije sam vrhove nazirao iz neudobnog položaja trudeći se da ostanem nezamjećen.

Urednica kulture prati tursku telenovelu na čijem prijevodu radim, proživljava u mašti živote televizijskih junaka, i žuri s posla ne bi li pohlepno upijala svaku sekundu njihove uzbudljive borbe za opstanak i krišku zaslužene ljubavi. Osjećao sam toplinu u predjelu pleksusa koja je bivala to intenzivnija što je labirint u kojem sam se obreo postajao prohodniji. Polako ali sigurno ćutio sam kako nisam daleko od izlaza, blizu sam rješenja jednog od rebusa kakve mi je život nemilice podmetao. Ništa nije slučajno. Nije slučajno ni što je moja prekrasna opsesija unezvereno okrenula glavu kada sam sutradan inscenirao naizgled nasumičan susret na ulici. Oči su nam se susrele na tren pri udaljenosti od nekoliko stopa, a ona je nepromišljeno odvratila pogled, i promijenila smjer kretanja.

Slijedećeg sam dana nazvao na telefonski broj koji sam dobio od portira, i zatražio madame Preradović. Piskutavi ženski glasić mi je odgovorio da gospođe urednice nema u uredu. Kako nema, upitao sam ja, kad sam je maloprije video prilikom ulaska u zgradu?

– Ja sam joj tajnica, valjda bih znala da je u uredu. Već peti dan je nema, na filmskom festivalu u Cannesu je! – odsiktao je glasić, a njegova ponosna vlasnica nervozno zalupila slušalicom.

Prilikom rezervacije hotela internetom (ime hotela u kojem odsjeda moja fiks-ideja, moja manija, moj fetiš, saznao je za mene portir, uz malu naknadu), slučajno sam zavirio u datoteku s fotografijama djevojaka, s kojima sam se nalazio putem jedne društvene mreže u ranije spomenutom inkriminiranom periodu moga bivstvovanja, i naišao na sliku zanosne crnke, tajnice madame Preradović, mislim da se zvala Morana. Ili Bojana, ne znam, bilo ih je previše da bih se mogao prisjetiti imena svake od njih.

Slijedećeg jutra sjedio sam u avionu za Nicu. Cannes nema aerodrom, a i mijenjati ću avion nekoliko puta. Dok je pilot zagrijavao motore za polijetanje, a ja se nervozno znojio stiskajući ručice na sjedalu, stigao mi je SMS od urednika:

- Još jedna katastrofalna kritika u drugim novinama. Poludjeli su za knjigom, traži se kao vruće pogaćice, morat ćemo tiskati novo izdanje. Pišeš li štogod?

Stisnuo sam naslone za ruke snažnije i nagnuo se prema naprijed, letjelica je zarulala pistom, zatim se odvojila od tla, zazeblo me u predjelu spolovila, a kad su krila zrakoplova zaparala oblake duboko sam udahnuo, i naručio dvostruko žestoko piće od stjuardese koja me u prolazu upitala je li mi dobro. Nazdravio sam sigurnom letu i skorom viđenju s madame Preradović.

Pretvorba

Emil K. probudio se ranije nego inače. Ogledavši se oko sebe, trebao mu je trenutak da se prisjeti tko je, i gdje se nalazi. Popio je uobičajenu kavu aromatiziranu vanilijom i cimetom, obavio svakodnevnu jutarnju gimnastiku, obrijao se, oprao, zavezao jednu od svojih srebrnih kravata. Osim što su savršeno pristajale uz odijela raznih boja bio je uvjeren da mu donose sreću. Zbog toga ih je imao na desetine, svih oblika, veličina i stilova, s jednom zajedničkom osobinom; srebrnkastim odsjajem uzorka koji je podsjećao na krljušt hitinskog pokrova nekog člankonošca.

Požurio je na posao. Od njega se očekuje da dolazi prvi, a zadnji odlazi. Jedan je od upravitelja kompanije. Izravno nadgleda rad desetorice ljudi, od kojih svaki predvodi ekipu od pet djelatnika. Dan na poslu bio je gotovo savršen. Volio je grupne sastanke. Na brifingu s kolegama uživao je u raspoznavanju mirisa koji su mu draškali nosnice. Njuh mu je bio razvijen poput kemoreceptora na glavi kukaca. Mogao je u sat pogoditi kad se netko od suradnika okupao, kad i koju nuždu je vršio, je li prao organe za nuždu ili ih je samo brisao, je li oprao ruke nakon mokrenja, i slične sitnice. To ga je zabavljalo. Nervirao ga je samo jedan kolega kojem nije uspio identificirati porijeklo mirisa. Nešto poput mješavine vonja dogorjele svijeće, formaldehyda i starih tenisica. S njim je imao najvećih problema pri delegiranju i izvršavanju obaveza.

Nakon kolegija ručao je s dugogodišnjim poslovnim partnerom, zatim nekoliko ponuda za nove akvizicije, i na kraju sastanak u novinama, u svezi marketinške kampanje za zajednički proizvod. Na kraju dana zadovoljno je parkirao svoj novi metalik-srebrni volkswagen passat. Od kuće će poslati još nekoliko e-mailova prije spavanja, poljubiti djecu, i zadovoljno usnuti. Život mu je tekao toliko glatko da ga je to ponekad zabrinjavalo.

Sljedećeg dana ustao je još ranije. Vlasnici kompanije očekuju dodatnu zaradu na novim poslovima uz minimalne troškove. Zapošljavanje novih ljudi nije odobreno. Poslovi se moraju rasporediti na postojeći kadar. Bit će negodovanja i kuknjave, ali cilj se mora ostvariti.

Zadovoljan gazda, zadovoljan radnik.

Narednog dana ustao je mrvicu prekasno. Nije stigao obaviti sve predradnje za uspješan radni dan pa je bio blago neraspoložen. Sinoć je ostao raditi do kasno uvečer zbog preraspodijele poslova. Ipak je toga dana uspio odraditi većinu poslova, ali nije dospio na večeru. Kad je došao kući, djeca i supruga već su zaspali. Otišao je u dječju sobu i promatrao djecu s vrata. Osvjetljavala ih je srebrnkasta svjetlost mjeseca sa zvjezdanog neba, koja je prodirala u sobu kroz nezastre prozore. Podsjećali su ga na male slatke srebrolike kukce kako plaze po krevetima. Na prstima se prišuljao i poljubio svakog ponaosob i otisao na spavanje.

Idućeg dana panično je iskočio iz kreveta, i kad je opazio da kazaljke na zidnom satu pokazuju osam, počeo je vikati; kasnim, kasnim.

– Danas je subota – odgovorila mu je žena mirno.

Ponekad je morao raditi i subotom. Zapravo, gotovo svake subote. Ipak, nedjelja mu je ostajala za obitelj. Zajednički ručak nakon nedjeljne mise. Vjera mu je pomogla da uspije u životu. Vodila ga je na putu na kojem su mnogi posrtali, jer nisu bili dovoljno jaki. Davala mu je snage kod dvojbenih odluka, u bespoštrednoj borbi s tržišnim suparnicima, kod otpuštanja viškova radne snage, nagrađivanja, kažnjavanja, i slično. Kad god bi bio neodlučan u donošenju neke teške odluke, otisao bi na misu i odgovori su dolazili sami od sebe. Ponekad se nakon izvršenja kakve neugodne obaveze morao ispovijediti da olakša dušu, ali uz tu blagodat i vlažni zrak bogomolje neobično mu je odgovarao. Iz božjeg hrama izlazio bi preporođen i pun energije.

U nedjelju ponekad dospije odrijemati pola sata nakon ručka, ako ga neko od troje mališana ne zagnjavi. Zatim idu u šetnju. Djeca viču i ispituju ga svašta, a on već razmišlja o radnom tjednu koji počinje sutra. Za svega desetak sati. Ako ne ispune plan, on će odgovarati.

Kad bi se barem mogao klonirati u desetak Emila K., da sve odradi sam, ne bi bilo ni trunke sumnje u uspjeh. Ima osjećaj da ga neki od podređenih kolega ne trpe i namjerno bojkotiraju, naročito kolega neodređenog, tajanstvenog mirisa. Ulovio ga je nekoliko

puta kako ga ogovara. Ne zna da Emil ima dodatna osjetila vida i sluha na tjemenu. Misli da je potplaćen, da previše radi i zaslužuje bolje radno mjesto. Emil ga mora kontrolirati svakodnevno po nekoliko puta. Provjeriti je li izvršilo zadatke koje mu je povjeroio. I tako iz dana u dan, tjedna u tjedan, mjeseca u mjesec, godine u godinu. Iz godine u godinu?

Čini mu se čitava vječnost, a tek je nepuna godina kako se iz kukača pretvorio u čovjeka. Probudio se u krevetu, kraj njega je ležala žena. Njegova žena?! Troje djece u susjednoj sobi. Kako je znao da ima troje djece? Jednostavno, znao je. Hitro je ustao, i otrčao provjeriti. Nema sumnje, troje djece. Dva dječaka i djevojčica, spavaju, svatko u svom krevetiću.

Još jučer je bio kukac. Živo se svega prisjeća. Svoje familije kukaca, kako je kao kukac skitnica kopao po smeću, kako je na skupu kukaca beskućnika u podrumu

Preobraženske 12 upoznao svoju buduću partnericu kukčiću koja je ubrzo zatrudnjela, pa su se naselili na istoj adresi samo na drugom katu. Bila je slatka, onako bremenita. Ubrzo je istovarila brdo jajašaca iz kojih se izlegla gomila malih kukaca, a on je svakodnevno morao nabavlјati hrpetine hrane. Nije to bilo za njega, želio je biti nešto drugo, netko drugi. On zaslužuje više od cijelodnevnog sakupljanja hrane. Još kao samac znao se šćućuriti u kakvom kutku na nekom trgu, i promatrati ljude. Stajao bi tako po čitav dan prikačen za zid sitnim člankovitim nožicama, provirivao kroz pukotinu žbuke, i promatrao prolaznike. Maštao je o njihovim životima. Želio je biti poput njih, makar netko od onih što ih je sve češće gledao iz zakutka ogromne zelene kante za otpad, gdje se zatekao u potrazi za hranom, kako kopaju po smeću.

Ponavljao je svoju želju iz dana u dan kao kakvu mantru, da bi se jednog jutra probudio u krevetu pokraj svoje sadašnje žene. Pipao se po rukama, nogama, spolovilu. Sve je bilo na mjestu, kao u pravog čovjeka. Je li osoba koja leži pored njega ista ona partnerica kukčica, preobražena u ženu, mogao je samo nagađati. Brzo ju je probudio i upitao zna li tko je on. Pitala ga je koji mu je vrag, i zaključila da je najvjerojatnije pukao. Morao bi na odmor, dodala je. Previše radi.

Svoju tajnu nije se usudio ispričati nikome. Čak ni ženi. Plašio se da će ga ismijati i proglašiti ludim. Ali tu je bio taj zakržljali ostatak zadka, prekriven lažnom bradavicom. U svakom trenutku može ga napipati prstom u pukotini između dvije polutke stražnjice, točno iznad čmara. Pokušao je provjeriti postoji li takav zakržljali zadak i kod njegove družice, ali mu ona nikad nije dozvolila da je dodiruje s te strane.

Bilo kako bilo, sad kad je u ovoj koži, teži li ka uspjehu mora zapeti još više. Emil K. je to dobro znao, i to mu je odgovaralo. Tko je sposoban, uporan, i ima dovoljno jaku želju za uspjehom, uspjet će. Vrlo jednostavno. U svijetu kukaca sve je bilo podređeno zajednici.

Onako kako je to željela većina. Pomagalo se slabima, nemoćнима i starima. On je bio uvjeren kako je bolji od drugih, predodređen za uspjeh čije blagodati nije bio spremjan dijeliti s ostalima. Nije se uklapao. Nije bio voljan raditi za druge. Odluke su se donosile na temelju glasova većine, i svaki put kad je vidio tko sve ima pravo glasa, sve mu se zgodilo. Glasovi najglupljih i najslabijih kukaca ponekad su donosili prevagu. Dozvolili su da glasa i manjina albino-kukaca. Na kraju će dozvoliti i stonogama da glasaju.

Sad kad mu je životni san ispunjen, sav teret počiva na njemu. Kako će prostrijeti tako će se i ispružiti. Razgovarao je čitavo nedjeljno popodne sa ženom, i uvjerio je kako će im njegovo cijelodnevno izbjivanje iz kuće i još veća angažiranost na poslu donijeti samo dobrobit. Nervozno je trljao nogom o nogu češljajući pri tom dlačice koje su u njega bile posebno osjetljive. Reagirale su na kretanje zraka, promjenu tlaka, a naročito su se kostriješile pri donošenju važnih odluka. Iščekujući ženin pristanak, nije mu preostalo drugo doli da nožnim prstima prelazi preko njih. Strah i nadraženost ganglija, živčanih čvorova iz kojih su dlake izrastale pokazali su se bezrazložnim. Bračna družica nije previše negodovala, učinilo mu se da je prihvatile. Bilo je lakše nego što je očekivao.

Još jedna godina projurila je u hipu i pokazalo se da je bio u pravu. Firma je bilježila rekordnu dobit. Digli su kredite i proširili posao na cijelu regiju. Emil K. je odlučio investirati svu ušteđevinu

u dionice firme. Dodatno se zadužio kod više banaka, te kupio nekoliko desetaka paketa vrijednosnih papira. Postao je jedan od većih partnera-suvlasnika u firmi.

Zadovoljno je trljaо ruke. Njegova budućnost sad uvelike ovisi o njemu, a on je jedan od ponajboljih menadžera na ovim prostorima. U to nema dvojbe. Maštao je o godišnjoj nagradi udruženja. Bit će nepravda ako je ne dobije, barem kao nadoknadu što više ne prepoznaјe vlastitu djecu. A kad je zadnji put imao snošaj sa ženom, ne pamti. Nije ga toliko ni privlačilo, u njegovoj prvobitnoj vrsti ta je stvar bila riješena vrlo praktično; većina kukaca parila se jednom u životu, pri čemu bi odložili veliku količinu spermija u sjemenu vrećicu partnerice, koja bi posezala za sjemenom kad god je bilo potrebno. Osim toga privlačila su ga oba spola, što je u njega izazivalo nelagodu i nije to želio priznati. Potisnuо je spolno uzbuđenje duboko u sebe, a pritisak koji je to prouzročilo praznjo je dodatno na poslovnom planu.

Kriza je stigla već iduće godine. Nitko nije govorio o tome. Pričalo se o globalnoj recesiji koja se širila svijetom poput šalice crne kave kad je prolješ po zemljopisnoj karti. Ali to nije vrijedilo za zemlju u kojoj je živio i radio Emil K. U nju je došla polako, sa zakašnjnjem, na sporedna vrata. Najprije su partneri prestali plaćati račune. Dug prema firmi Emila K. prelazio je nekoliko milijuna kuna. Država nije podmirivala dugove. Kompanije su odlazile u stečaj i propadale jedna za drugom, poput gnjilih jabuka sa grane koje je netko zaboravio ubrati.

Zatim su skresali plaće napola. Potom su otpustili trećinu zaposlenika. Nije pomoglo.

Katastrofa je nezaustavljivo marširala kulminirajući pred kraj godine. Nekad čuvena kompanija, firma Emila K. otišla je na bubanj, a Emil K. na burzu. Rate kredita neumoljivo su stizale.

Emil K. sjedio je za stolom ravnodušno kopajući viljuškom po hrani. Nije bio gladan.

Buljio je u prazno. Odjednom primijeti malog srebrnog kukca kako se vere po zidu i vuče sa sobom komad hrane koji gotovo da je premašivao njegovu veličinu. Komadić kruha ispaо mu je na pod.

Kukac se vratio na početak, nanovo ščepao komad, i stao se ponovo penjati po zidu. I tako nekoliko puta.

Sve bi dao da se ponovo može pretvoriti u ovakvog istog kukca. Vratiti se u svoju staru kožu. Ova sadašnja postala mu je nekako prevelika, osjećao se nedostao za nju u posljednje vrijeme. Nije dospio vidjeti je li kukčeva avantura s mrvom kruha završila sretno, jer je u međuvremenu otišao na tavan pronaći bicikl koji su zimus spremili za najmanje dijete. Na tavanu je uz plavi dječji bicikl s pomoćnim kotačima stajao namotan potpuno novi, neupotrebljeni, plastificirani bijeli konopac za sušenje veša. Prije nekoliko dana tamo ga je potajice ostavio Emil K. Šutke je razmotao uže, napravio omču, prebacio preko grede, i zavezao na drugom kraju za poprečnu letvu drvene ograde. Stao je na sjedalicu bicikla, stavio omču oko vrata, zategnuo, prekrižio se dvaput i zakoračio u prazno. Tijelo na užetu nije se ni prestalo klatiti, kad je uzao omče popustio i razvezao se. Emil K. svom je silinom tijela tresnuo o tlo. S betonskog poda digao se oblak prašine. Sljedećeg trena, upravo s mjesta na koje je sletio Emil K., ogromni srebrni kukac pobjegao je u kut, pa dalje, niz odušak hrđavih kanalizacijskih cijevi koje su ovdje završavale. Na mjestu pada, tragovi u prašini podsjećali su na krugove u žitnim poljima, tamo negdje u Podravini, u koja su navraćali vanzemaljci.

Susjedova pretila šarena mačka, žuto-smeđih pruga, nezainteresirano je promatrala neobičan događaj iz suprotnog kuta tavana. Frknula je brkom i nastavila presti kao da se ništa nije dogodilo.

ESEJ

Prezreni na svetu Franca Fenona u književnoj obradi Keril Čerčil

Uvod: Fenonova dijagnoza kolonijalizma

Uticajna studija Franca Fenona *Prezreni na svetu* predstavlja, pre svega, moralnu osudu kolonijalizma kao sistema ekspolatacije u kome je kolonizovani subjekt bio ugnjetavan ne samo fizički, već i psihički. Polazeći od svojih zapažanja o kolonijalnoj situaciji u Alžиру, Fenon dolazi do zaključka da evropske kolonijalne sile, pod maskom promovisanja civilizacije i humanističkih idea, zapravo sprovode sistematsku dehumanizaciju kolonizovanih naroda. Otud je borba protiv kolonijalnih vlasti, po njegovom tumačenju, istovremeno i borba na psihološkom planu kroz koju kolonizovani subjekt rekonstruiše sebe i iznova uspostavlja svoju ljudskost, težeći ne samo političkom i društvenom oslobođanju, već i emancipaciji svog unutrašnjeg bića.

Iz ovih stavova proizilazi i Fenonova apologija nasilja i oružanog oblika borbe protiv kolonijalizma. Po njegovom mišljenju, revolucionarno nasilje je reakcija na primarno nasilje kolonizatora; za potlačeni narod ono poprima pozitivne, formativne karakteristike i predstavlja jedini način da se prevaziđe reifikacija koju je nametnuo kolonijalizam. (Fanon, 50) U svom predgovoru za *Prezrene na svetu*, Sartr objašnjava:

[Fenon] savršeno jasno pokazuje da to nezadrživo nasilje... ne predstavlja provalu potisnutog divljaštva, pa čak nije ni posledica ogorčenosti: reč je o čoveku koji rekonstruiše sebe... Kolonizovani narod leči se od kolonijalne neuroze tako što nasilnim putem isteruje kolonizatore. Kada njihov bes eksplodira, oni ponovo stiću koherentnost koju su izgubili i dosežu samospoznaju... Izdaleka, njihov rat nam

deluje kao trijumf varvarstva, ali on je zapravo proces kroz koji se borac postepeno emancipuje i eliminiše kolonijalni mrak u sebi i oko sebe. (Sartre, Iv)

Dok je najveći deo knjige *Prezreni na svetu* posvećen Fenonovim teorijskim razmatranjima o kolonijalizmu, dekolonizaciji i političkoj budućnosti Trećeg sveta, peto poglavlje, naslovljeno „Kolonijalni rat i mentalni poremećaji”, donekle se izdvaja po tonu i sadržaju. Ovo poglavlje nastalo je na osnovu Fenonovog iskustva u lečenju mentalno obolelih pacijenata u periodu 1953 – 1956, kada je radio kao upravnik psihijatrijske bolnice Blida-Žonvil u Alžиру. Fenonova lekarska praksa potvrdila je njegovu tezu o kolonijalnom ugnjetavanju kao glavnom uzročniku patologije. Cilj psihijatrije, kako objašnjava, jeste da pomogne pacijentu da se uklopi u dato društveno okruženje i prevaziđe osećaj otuđenosti; međutim, kolonizovani subjekt nikako se ne može uklopiti u sistem koji ga navodi da se oseća kao stranac u sopstvenoj zemlji, poriče njegovu ljudskost, pa čak dovodi u pitanje i samo njegovo postojanje. (Fanon, 181–182)

U ovom poglavљу, međutim, Fenon prevashodno razmatra mentalne poremećaje koji su se javili kao direktna posledica rata za nezavisnost Alžira:

Sveopšti nacionalni rat za oslobođenje koji narod Alžira vodi već sedam godina u ovom trenutku postao je leglo mentalnih poremećaja... Verujemo da je, u slučajevima koji su ovde predstavljeni, okidač u osnovi bila atmosfera surovosti i krvoprolića, opšta primena nehumanih mera, i stalni osećaj kod ljudi da prisustvuju istinskoj apokalipsi. (Fanon, 182–183)

Među Fenonovim pacijentima našli su se kolonijalni administratori i policijski islednici, kao i žrtve njihove represije i torture – ali isto tako, i alžirski revolucionari koje muči griža savest zbog počinjenog nasilja. U ovom poglavljtu Fenon kao da implicitno polemiše sa svojom tezom o ontološkoj opravdanosti

revolucionarnog nasilja i preispituje tvrdnju da će upravo putem njega kolonizovani narod steći samosvest i ljudskost. U svakom slučaju, može se tvrditi da njegove studije kliničkih slučajeva, kao pojedinačnih ljudskih sudbina, pružaju kompleksnu sliku oružane revolucije, njenog uticaja na individualnu psihu i etičkim pitanja koja se pri tom otvaraju.

Drama Keril Čerčil *Bolnica u doba revolucije* zasniva se upravo na ovom poglavlju *Prezrenih na svetu*. Radnja drame smeštena je u bolnicu Blida-Žonvil, stožerni lik je sâm Fenon, dok većinu drugih likova Čerčil gradi na osnovu stvarnih ličnosti iz Fenonovih kliničkih zapisa. Kao što će ovaj rad pokušati da pokaže, drama Bolnica u doba revolucije korespondira sa glavnim preokupacijama u Fenonovoj studiji, ali istovremeno predstavlja i autorkinu ličnu umetničku viziju i razumevanje fenomena kolonijalizma i dekolonizacije.

Kolonijalizam, represija i nasilje

Jedno od obeležja kolonijalne vladavine o kojima govori Fenon jeste otvorena primena sile. Fenonovo sagledavanje razlike između kapitalističkog i kolonijalnog sistema vladanja moglo bi se uporediti sa razlikom koju Altuzer pravi između „ideološkog“ i „represivnog“ državnog aparata. Dok se vladajuće strukture u kapitalističkim društvima oslanjaju na suptilnije oblike kontrole, kao što su delovanje institucija i ideološko uslovljavanje podređenih, u kolonijama se status quo održavao „kundacima i napalmom“, direktnom intervencijom vojske i policije. (Fanon, 3–4) U Alžиру je ovakva otvorena represija naročito došla do izražaja kada je izbio rat za nezavisnost.

U drami Keril Čerčil, represivni aparat kolonijalnih vlasti prikazan je kroz tri lika: kolonijalnog administratora, policijskog inspektora i francuskog lekara. Nijedan od ovih likova nema ime, što još više ističe njihovu simboličnu ulogu predstavnika određenih društvenih struktura; isto tako, kroz zaplet se otkriva da se oni u velikoj meri poistovećuju sa svojom društvenom ulogom, tako da ona gotovo u potpunosti određuje njihov identitet. (Luckhurst, 53)

Kolonijalni administrator i njegova žena (u drami imenovani samo kao Monsieur i Madame) dovode svoju kći, Fransoa, na pregled u Fenonovu bolnicu. Njihov govor protkan je rasističkim predrasudama i stereotipima o Alžircima i arapskom svetu uopšte. Monsieur pri tom zavarava sebe da većina Alžiraca podržava francusku vlast i da očekuje od Francuza da ih zaštite i zavedu red, a o drastičnim represivnim merama govori u kategorijama svog „posla“ i „dužnosti“: „Sve vreme radim da bih spasao ovu zemlju od same sebe.“ (Churchill, 135) Ispostavlja se da, zbog velikog broja uhapšenih, policijsko ispitivanje koje Monsieur nadzire jednim delom mora da se sprovodi u praznom krilu njegove kuće. Fransoa noću čuje krike i postaje svesna torture i zločina u kojima učestvuje njen otac, zbog čega gubi razum.

Polički inspektor takođe učestvuje u mučenju uhapšenih Alžiraca. Iako pati od nesanice i ima noćne more, on te simptome pripisuje opštoj atmosferi „nemira“ u Alžиру, stresu i premoru, poričući da nehumano postupanje prema zatvorenicima zapravo uzrokuje dezintegraciju njegove ličnosti. Inspektor traži lekarsku pomoć jer povremeno ima nekontrolisane izlive besa i tada brutalno napada svoju ženu i dve čerke, od kojih mlađa ima samo tri godine.

Obe priče zasnivaju se na autentičnim događajima koje je Čerčil preuzeo iz Fenonove studije. U Prezrenima na svetu, Fenon zaključuje da je sadizam prožeо sve aspekte inspektorove ličnosti, uključujući i njegov odnos prema porodici:

Ovaj slučaj otkriva postojanje koherentnog sistema koji ništa nije poštdeo. Mučitelj koji voli ptice, ili uživa da na miru sluša simfoniju ili sonatu, predstavlja prosto jedan stadijum. U sledećem stadijumu nema više ničeg sem radikalnog i apsolutnog sadizma. (Fanon, 199)

U slučaju inspektora, kao i u slučaju kolonijalnog službenika, njihove porodice postaju indirektne žrtve brutalnosti kolonijalnog aparata. Nasilje koje ovi likovi rutinski primenjuju u službi sistema kao da se preliva i preplavljuje i sferu privatnog života. Hana Arent piše da je u evropskim zemljama koje su imale kolonije uvek

postojao strah od takozvanog „bumerang efekta” – to jest, od mogućnosti da se vladavina silom u osvojenim zemljama odrazi i na stil vladavine u matičnoj zemlji kolonizatora, da se i u evropskim metropolama poveća sklonost vlasti ka primeni represivnih mera i brutalnosti. (Arendt, 54) Drama Keril Čerčil ne pokazuje nam da li se nasilje vojske i policije u Alžиру prenalo i na Francusku, ali slučaj policijskog inspektora koji tuče članove svoje porodice takođe se može posmatrati kao jedan oblik „bumerang efekta”.

U Fenonovoj studiji takođe se govori o francuskim lekarima koji su saradivali sa kolonijalnim vlastima i pružali im stručnu pomoć. Jedan takav lik prikazala je i Keril Čerčil u *Bolnici u doba revolucije*. Mladi lekar zaposlen u istoj klinici kao i Fenon razmišlja da li da prihvati ponudu policijskog narednika i pomogne u isledivanju zatvorenika. Pomoć bi se sastojala u korišćenju Pentotala (seruma istine). Ne pokazujući nikakvu empatiju prema uhapšenim Alžircima, lekar komentariše da bi to mogao biti „zanimljiv posao”: kada policija završi sa isledivanjem, zatvorenici će postati njegovi pacijenti, zamorčići koje će proučavati na klinici da bi došao do naučnih zaključaka o stepenu oštećenja ličnosti koji izaziva droga. (Luckhurst, 57)

Keril Čerčil takođe koristi ovaj lik da bi kroz njega upoznala čitaoca sa kvazi-naučnim teorijama o rasnim razlikama, još uvek široko prihvaćenim sredinom prošlog veka, koje su predstavljale važno uporište imperialističkog projekta. U jednoj sceni drame, Fenon čita policijski izveštaj o petnaestogodišnjem dečaku koji je nožem ubio troje ljudi – svog druga, njegovu majku i sestru – zbog krađe nekoliko maslina. Francuski lekar komentariše ovaj slučaj:

Uočljiv nesklad između uzroka i posledice tipičan je za nasilne zločine Alžiraca... Objasnjenje se nalazi u moždanoj strukturi. Alžirac praktično kao i da nema kortex. Njegovim ponašanjem upravlja donji deo mozga, kao kod nižih kičmenjaka, a sasvim različito od Čoveka kakvog mi poznajemo. Evropskog čoveka, koji se od drugih stvorenja razlikuje po upotrebi korteksa... Svakako vam je poznat rad doktora Karutersa iz Svetske zdravstvene organizacije.

On kaže da, pošto Afrikanac ne koristi prednje režnjeve, to je isto kao da su oni odstranjeni, tako da je Afrikanac kao Evropljanin nad kojim je izvršena lobotomija. To objašnjava impulsivnu agresivnost, lenjost, plitke emocije, nesposobnost da se shvati koncept u celini – afrički karakter ... Evropljanin bi morao biti lud da se tako ponaša, ali od Alžirca upravo to i očekujemo. (Churchill, 118–119)

Ironija scene leži u činjenici da lekar ove teorije objašnjava Fenonu, koji je i sâm afričkog porekla, a koji je upravnik psihiatrijske klinike gde obojica rade. „Za vas svakako ne bih rekao da ste išta drugačiji od mene”, kaže lekar Fenonu. „Niko ne bi pomislio da vi ne koristite prednje režnjeve.” (Churchill, 120) Činjenica je da su francuske vlasti omogućavale jednom malom broju nadarenih studenata iz kolonija da nastave školovanje u Francuskoj i steknu visoko obrazovanje. Nažalost, kao što piše Fenon, iako je to omogućavalo interakciju kolonista sa pojedincima iz kolonizovanih naroda, reč je o malom broju slučajeva koji nisu značajno mogli da utiču na široko rasprostranjene predrasude o rasnim razlikama i superiornosti bele rase. (Fanon, 8)

Doktorov govor u drami predstavlja parafrazu stvarnih medicinskih i naučnih teorija sa kojima Fenon polemiše u *Prezrenima* na svetu. Činilo se da veliki broj ubistava i visoka stopa kriminala u Alžиру u doba kolonijalizma podupiru takve teorije. Ubistva među domaćim stanovništvom često su kao neposredan povod imala sasvim trivijalne razloge: uvredljiv gest, dvosmislenu primedbu, svađu oko maslinovog drveta. Oružje počinioца najčešće je bio nož, pa se čak verovalo da Alžirci imaju psihološku potrebu da vide krv. Navedene teorije o urođenoj agresivnosti Alžiraca, proistekloj iz njihovih „ograničenih bioloških mogućnosti”, predavale su se i na univerzitetu, pa su ih i alžirski studenti prihvatali kao „istinu koju je teško progutati, ali koja je naučno dokazana”. (Fanon, 222–223)

Na širem planu, tvrdnja o urođenoj agresivnosti „obojenih” rasa zapravo predstavlja opšte mesto u imperijalističkoj ideologiji, prema kojoj su oni iracionalna, subhumana bića bez osećaja za moralne vrednosti, a cilj evropskog kolonizatora jeste da ih prosvetli

i izbavi iz mraka. „Na nesvesnom nivou”, piše Fenon, „kolonijalizam je težio da bude shvaćen ... kao majka koja stalno sprečava svoje, u suštini izopačeno dete, da ne počini samoubistvo ili se ne prepusti zlim porivima.” (Fanon, 149)

U *Prezrenima na svetu* Fenon detaljnom analizom dekonstruiše ova uvrežena shvatanja. On smatra da agresivnost kolonizovanih naroda nema nikakve veze sa konfiguracijom nervnog sistema, već je direktna posledica kolonijalnog ugnjetavanja. Kolonizovani svet je, pre svega, svet rigidnih podela u kome beli kolonizator i afrički domorodac žive doslovno kao dve različite vrste. Oni su razdvojeni ekonomskim statusom i ogromnim razlikama u životnim uslovima, dok na ideološkom i psihološkom planu kolonizator poima tu dihotomiju kao manje razdvajanje dobra i zla, „svetlog” belačkog grada i „mračne” crnačke kasabe. (Said, 270) Ta podela je, prema Fenonovim rečima, „okamenjena”, tako da kolonizovani subjekt od male na uči da prihvati svoje strogo određeno mesto i da ne prekoračuje granice koje su mu nametnute. Okamenjenost kolonijalnog sistema upisuje se u telo podređenih i manifestuje kao fizička tenzija i „agresivnost nataložena u mišićima”, dok se u njihovim snovima, kao reakcija, često javljaju slike energičnih telesnih pokreta i agresivne vitalnosti. Bes kolonizovanih izazvan nepravdom i represijom stalno tinja ispod površine, što znači da je nepomično stanje koje vlada u kolonijama zapravo samo „pseudo-petrifikacija”:

Kolonizovani subjekt najpre će usmeriti tu agresivnost, nataloženu u mišićima, protiv sopstvenog naroda... Povremeno, mišićna tenzija izaziva erupciju krvavih sukoba između plemena, klanova i pojedinaca... Nije retkost videti kako kolonizovani subjekt vadi nož čak i ako ga drugi samo neprijateljski ili izazivački pogleda. Jer poslednje pribedište kolonizovanog subjekta jeste da brani svoju ličnost od svog sunarodnika... Ta kolektivna opsednutost krvavim bratoubilačkim sukobima ima za cilj da zamaskira prepreku i odloži neizbežnu alternativu, neizbežno izbjeganje oružane borbe protiv kolonijalizma. (Fanon, 15–17)

Fenon smatra da je nasilje – koje je neminovno prisutno u nepravičnom kolonijalnom poretku – jedino moguće preusmeriti, tako da kolonizovani više ne dižu ruku jedan na drugoga, već na kolonizatore, koji i jesu stvarni uzrok njihovih nevolja.

Revolucija i samoostvarenje

Peto poglavlje *Prezrenih na svetu* specifično je i po tome što Fenon u njemu donekle problematizuje svoju tezu prema kojoj će nasilni ustanak dovesti do emancipacije i psihološkog ozdravljenja kolonizovanog subjekta. Nasuprot tome, u ovom poglavljtu navodi se nekoliko slučajeva nasilja počinjenog u kontekstu alžirske revolucije – kao što je, recimo, priča o revolucionaru koji je ubio nedužnu ženu da bi osvetio smrt svoje majke, ili priča o dvojici alžirskih dečaka koji su ubili svog najboljeg druga, Evropljanina – gde počiniovi ostaju psihološki trajno obeleženi, zarobljeni u prošlosti i proganjeni savešću i posledicama svojih postupaka. Keril Čerčil dramatizuje jedan od tih slučajeva:

Izvršio sam naređenje i podmetnuo bombu u jedan bar, što nije bilo lako, ali uspeo sam... Bio sam tako uspešan da je osmoro ljudi ubijeno, a dvadesetak ranjeno... Drugi bar je bio samo bar, prolazio sam pored barova sve vreme ne razmišljajući... Jedan mladi Francuz izašao je i sudario se sa mnom. Možda je previše popio, ili možda ja nisam pazio kuda idem... Sudarili smo se i on se nasmejao – ne zvuči kao da je naročito važno, nasmejao se i izvinio. Ja nisam mogao ništa da kažem. Bio sam ošamućen, i da se nisam držao za njega, preturio bih se. Ta noć bila je jedna od onih noći kada nisam mogao da zaspim... Znao sam da uopšte nije verovatno da sam ubio nekoga nalik njemu, jer onaj bar u koji sam podmetnuo bombu bio je poznato sastajalište najvećih reakcionara – i u svakom slučaju, uvek postoji rizik da će nedužni ljudi poginuti i ja to sada prihvatom. (Churchill, 126–127)

Osmeh i izvinjenje, jednostavni gestovi koji sugerišu pristojnost i poštovanje, probudili su kod alžirskog revolucionara svest o ljudskosti Drugog i osećaj krivice zbog ubistva nedužnih ljudi. Iako i dalje veruje u ispravnost oslobođilačkog rata, ovaj Alžirac počinje da pati od nesanice, ima napade anksioznosti i pomišlja na samoubistvo.

Među najpoznatije kritičare Fenonove apologije nasilja spada Hana Arent. Ona ukazuje da Fenon (i Sartr, koji ga u svom predgovoru bezrezervno podržava) nisu ni svesni koliko su se u tom pogledu udaljili od izvornih Marksovih učenja. Marks je priznavao ulogu nasilja u društvenim promenama kroz istoriju, ali je ta uloga za njega bila sekundarna. On je smatrao da su unutrašnje protivrečnosti ono što najzad dovodi do rušenja starog društvenog poretku i formiranja novog. Nasilje u tome može biti samo instrumentalno i ne može samo po sebi imati nikakav ontološki značaj: Marks ga je poredio sa pretporodnjim trudovima, koji prethode rođenju deteta, ali naravno, nisu njegov uzrok. (Arendt, 11)

Kada je reč o samoostvarenju, Arent piše da taj koncept pripada filozofskoj tradiciji Hegela i Marks-a, kao i da čini osnovu humanizma levice. U Hegelovoj idealističkoj filozofiji, čovek proizvodi sebe kroz mišljenje, a u Marksovom kroz rad; međutim, ni iz jedne ni iz druge predstave ne može se izvesti analogija sa nasiljem. Arent citira Sartrove rečenice iz predgovora Fenonovoj knjizi („čovek rekreira sebe kroz nezadrživo nasilje... Ubiti Evropljanina znači ubiti dve muve jednim udarcem... jedan čovek ostaje mrtav, a drugi slobodan“) i zaključuje da Marks tako nešto nikada ne bi napisao. (Arendt, 13) Drugim rečima, za Hanu Arent je uznemirujuće i etički problematično to što Fenon i Sartr ne gledaju na nasilje kao na nužno zlo, instrument u rušenju kolonijalnog sistema, već ga glorifikuju kao kreativnu silu koja će stvoriti novog čoveka. (Arendt, 69)

S druge strane, Homi Baba zauzima pozitivan stav prema Fenonovim idejama. On smatra da je Fenon u revolucionarnom nasilju video jedini način da se kolonizovani subjekt izbori za svoj psihosocijalni opstanak i suprotstavi kolonijalnoj situaciji, „života u smrti“. Baba takođe ističe da je Fenon zagovarao nasilje, ali nikada mržnju: u *Prezrenima na svetu*, Fenon je napisao da mržnja, rasizam, ogorčenost, pa čak ni legitimna želja za osvetom, ne mogu

Kolonijalizam i rodna neravnopravnost

Drama *Bolnica u doba revolucije* počinje i završava se scenama u kojima Monsieur i Madame traže od Fenona da primi na kliničko lečenje njihovu kćer Fransoa. Priča o Fransoa, čiji otac muči Alžirce u praznom krilu svoje kuće, delom se zasniva na stvarnom slučaju koji je zapisao Fenon. Međutim, važna razlika je u tome što je čerka kolonijalnog službenika u stvarnosti bila potpuno odrasla osoba, koja se nakon ovih događaja odselila i prekinula odnose sa porodicom. (Fanon, 205) Fransoa je u drami mlađa i prolazi kroz najosetljiviji period odrastanja.

Kroz ovaj lik Keril Čerčil povlači brojne paralele između položaja kolonizovanog subjekta i položaja žene u patrijarhalnom društvu. Sličan dramski postupak Čerčil je primenila i u komadu *Na sedmom nebu* (*Cloud Nine*), pokazujući kako se dominantna kultura Zapada kroz istoriju zasnivala na kontroli i potčinjavanju Drugog, bilo u liku žene ili u liku drugih rasa.

„Okamenjenost“ koju je Fenon istakao kao glavno obeležje kolonijalnog sistema može se prepoznati i u situacijoj u kojoj se nalazi Fransoa. Kao što je kolonijalni subjekt osujećen u svojoj težnji da razvije samosvest i živi slobodno i kreativno, i Fransoa je primorana da u svojoj porodici igra ulogu doterane lutke koja se nikada ne menja. „Ako razmišljam o njoj sa tri, ili sa osam, ili sa trinaest godina, uvek je isto, uvek je lepa i nasmejana i voli da bude sa mamom i tatom i da nas čini srećnima“, kaže njen majka. (Churchill, 102) Roditelji kontrolišu njen poznanstva i sprečavaju ljubavne veze; ptica u kavezu koju su joj poklonili simbolizuje sputanost njenog bića. Najveći udarac njenoj mentalnoj ravnoteži, naravno, zadaje tortura alžirskih zatvorenika koje otac dovodi u kuću. Ono što je Fenon napisao o nemoci psihijatrije u slučaju kolonizovanog subjekta važi i za Fransoa: ludilo je, u suštini, njen

odgovor na psihotično društvo, na situaciju u kojoj ostati „normalan“ znači prihvati neprihvatljivo.

Čerčil prikazuje nervno rastrojstvo Fransoa kroz niz simboličnih gestova koji sugerisu uzrok njenog stanja. Tako Fransoa odbija da jede jer veruje da je roditelji truju i da je trovanje počelo još od majčinog mleka: simbolično, ona odbija da i dalje bude zatrovana patrijarhalnom i imperialističkom ideologijom, koju je njeni majka u potpunosti internalizovala i koju „servira“ u istoj meri kao i otac. Fransoa takođe baca i cepa haljine koje joj majka šije, pokušavajući da na taj način odbaci ulogu društveno određenog subjekta. Međutim, njoj se čini da ispod haljine nema ničeg i da više ne može da stupi u kontakt sa svojim istinskim bićem:

Haljina je izgledala veoma lepo, ali ispod nje, ja sam trulila. Iščezavala sam deo po deo. Haljina hoda po stanu, a u njoj nema nikoga. Otkopčavam je i opipavam rukom unutra. Ispod haljine ne mogu da pronađem sebe. Kada je skinem, nema nikoga. Fransoa se ne vidi, jer nju su odveli uz stepenice, a niz stepenice niko nije sišao u sobu. Moja majka je sašila tu haljinu da bi me ubila... Haljina je bila otrovna. (Churchill, 146)

Zaključak: Tematske preokupacije u drami *Bolnica u doba revolucije*

Peto poglavljje *Prezrenih na svetu*, „Kolonijalni rat i mentalni poremećaji“, bilo je pogodno za dramatizaciju jer u njemu Fenon ne izlaže uopštene teorije i principe, već govori konkretno o sudbinama svojih pacijenata. Međutim, kroz izbor likova, njihovu interakciju i zaplet, Keril Čerčil je istražila ne samo pojedinačne ljudske sudbine, već i neka od pitanja kojima se bavi Fenonova studija u celini: ugnjetavanje i dehumanizaciju kolonizovanog subjekta, rasnu diskriminaciju, kao i pitanje uloge nasilja u borbi protiv kolonijalizma. Osim što preuzima neke od najvažnijih Fenonovih preokupacija, Čerčil ih u drami dopunjuje svojom feminističkom

perspektivom, ukazujući na sličnosti između podređenog položaja žena i kolonizovanih naroda kroz istoriju. Ovo zanimanje za različite aspekte politike identiteta, kao i za progresivne pokrete, ostaje jedno od trajnih obeležja njenog opusa.

BIBLIOGRAFIJA

Arendt, Hannah. *On Violence*. New York: Harcourt, Brace & World, 1969.

Bhabha, Homi K. "Foreword: Framing Fanon". In F. Fanon, *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press, 2004.

Churchill, Caryl. *The Hospital at the Time of the Revolution*. In Churchill: *Shorts*. London: Nick Hern, 1990.

Fanon, Franz. *The Wretched of the Earth*. Trans. R. Philcox. New York: Grove Press, 2004.

Luckhurst, Mary. "On the Challenge of Revolution". In *The Cambridge Companion to Caryl Churchill*. Ed. E. Aston and E. Diamond. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Said, Edward W. *Culture and Imperialism*. New York: Vintage, 1994.

Sartre, Jean-Paul. "Preface". In F. Fanon, *The Wretched of the Earth*. Trans. R. Philcox. New York: Grove Press, 2004.

Davo u Ahenu

Na prvom dvočasu poslednjeg kvartala školske godine 1998/9, Noam Čomski, u želji da razbudi svoje studente, pravi smeo dvoskok iz računarske lingvistike, preko teorije izračunljivosti, u zemlju fraktala. U poznatom okruženju dekartovskih koordinata, predstavlja im šarolik ravanski objekat, čije im se simetrije čine običnim, a uređenost prividnom. Međutim, uvećavanje ruba objekta otkriva neočekivanu osobinu: rub krije sićušne replike sebe samog („pseudosamosličnost”, naglašava im Čomski novu reč), koje pak predstavljaju raskošne svetove sa sopstvenim repliciranjem, itd. Implikacija je da se samoreferentnost ponavlja beskonačno mnogo puta, ali kompjuter doseže granicu moći da uvećava – to jest, da upotrebljava sve više i više decimala – i prezentacija prestaje.

Studenti, međutim, ne izražavaju oduševljenje. Da, to je Mandelbrotov skup. I drugi profesori im ga pokazuju iz razonode. (Kako sam naivan, pomišlja Čomski.) A zna li profesor da ga uopšte nije otkrio Mandelbrot? (Čomski diže obrvu.) Da, da, tako je! To je još neki monah iz Srednjeg veka otprilike nacrtao, i ima o tome neki članak, objavljen na Harvardu, student nije našao ceo članak ali je čitao citate na internetu. (U osmehu Čomskog superponiraju se neimanje pojma o čemu student govori, tvrda vera da ga ni student nema i apsolutna skepsa izazvana pomenom Srednjeg veka, interneta i Harvara. Sa časa ipak odlazi zaintrigiran.)

Tako je web-esej „Mandelbrotov monah”, iz tastature Reja Girvana – prikaz fiktivne studije „Zaboravljeni genije Uda iz Ahena” (*Harvardski žurnal za istorijsku matematiku*, Šipke/Eberhart, mart 1999) – stekao svoje možda ne prvo i verovatno ne najdublje, ali svakako najčuvenije kritičko čitanje. Opaske Čomskog otkrivaju da je tekstu, ne odstupajući od svojih stalnih interesovanja, prišao kao šarmantnoj i rečitoj vežbi u tehniči manipulacije. Drugi savremenici su mu pružili grublji tretman, nazivajući ga običnom podvalom, te ga u izvesnom smislu čineći samoreferentnim. Da bi se taj smisao

razumeo, potrebno je podsetiti se sadržine eseja, ili bar članka Šipke/Eberhart.

U tom članku, Bob Šipke „penzionisani profesor kombinatorike“, pripoveda kako je na odmoru u Ahenu, u detalju jedne trinaestovkovne iluminacije na naslovnici rukopisa pohranjenog u katedralnoj biblioteci, sa bezgraničnim čuđenjem i potpunom sigurnošću prepoznao Mandelbrotov skup. Šipke saznaće da je rukopis ukrašavao benediktinac Udo iz Ahena, „istoriji poznat“ kao autor pesme „Fortuna imperatrix mundi“ („Sreća carica sveta“), obesmrćene u XX veku Orfovom muzičkom obradom. Nedugo potom, uz pomoć nemačkog istoričara Eberharta, pronađazi *Codex Udalpus* – opširan rukopis koji potpisuje Udo. Pažljivom analizom traktata i dnevničkih zabeležaka, shvata da je Udo, vekovima pre drugih matematičara, naslutio teoriju verovatnoće, otkrio briljantan metod za aproksimaciju broja π , upotrebio koordinatni sistem, zasnovao kompleksnu aritmetiku i izgradio Mandelbrotov skup.

Želeći da angažuje što širu publiku, pa i one koji nikada nisu čuli za Mandelbrotov skup, Girvan je razvodnio izlaganje popkulturnim referencama i ispraznim analogijama (sa Edgarom Alanom Poom i Hildegardom od Bingena). U osnovi, međutim, njegova tehnika je visprena: epohalnost Šipkeovog nalaza navodi *in medias res*, a zatim gradira Udove izume i otkrića po stepenu neverovatnoće. Govoreći o broju π , evocira izvore koji su Udu mogli biti poznati: Fibonačija i Stari zavet. Pasus dalje, lukavim mešanjem sa sopstvenim stihovima, preobražava pesmu o Fortuni u očiglednu trigonometrijsku alegoriju. Vraćajući se skupu, Girvan piše: da je Udo pokušavao da metodično odredi ko će ići u Raj; da je razvio numerički model za predstavljanje ljudskih duša i kušnji kroz koje prolaze; da je duše „privučene zauvek Bogu“ ucrtavao kao tačke ravni; i da je nastalu skicu nazvao *Divinas* (Božanstvo), a da bismo je mi danas prepoznali kao Mandelbrotov skup. Subverzivne iluminacije poslednjeg perioda Udovog života Girvan motiviše posredstvom arhetipskog sukoba učitelja i učenika: uvodi monaha Telonijusa (*Thelonius Monk*), čije je mišljenje da skup u stvari predstavlja Đavola¹. Brojevi koji, u datom modelu,

1. Telonijus nije usamljen u ovoj proceni: Dragomir Krpčić, profesor Fizičkog fakulteta u Beogradu, u svom *Uvodu u numeričku fiziku* navodi da je ova slika „poznata kao Mandelbrotov đavo“, te da se, uvećavajući njene detalje, primećuje da „kameničići u

započinju neograničene nizove, po Teloniju lete ka nebu, dok preostali padaju u jamu Pakla. Đavo je Bog tamo gde je Bog Đavo; sa geometrijskog stanovišta razlike nema, sa religijskog ona je ogromna. Pritisnut optužbom jeresi, Udo se odriče rada na skupu, ali ne i nostalgie za njim².

Drugi aspekt Girvanovog postupka uverljivosti ogleda se u samom sižeu: genijalni duh raspolaže istinom, ali se pred rigidnim autoritetom povlači u poluilegalu; ezoterične tragove ostavlja u umetničkim delima koja će krajem XX veka – kada se na svetu dana, otvarajući dveri Istine, i pojavljuje krucijalni dokument – biti svetski poznata. Magnetizam tog scenarija Girvan je najverovatnije prepoznao u fami koju je, u njegovoj rodnoj Britaniji, izazvalo objavljivanje knjige *Sveta Krv, sveti Gral* (danas poznate kao osnova jednog bestselera, čiji je junak „simbolog sa Harvarda“, a junakinja biološki Isusov potomak). Zato se ovaj tekst može čitati i kao dobrohotna parodija *Svete Krvi*. Takve su nijanse izmakle Girvanovim najglasnijim kritičarima, koji su zapenjeno dokazivali da *Harvardski žurnal za istorijski matematiku* nikada nije postojao, da, dakle, i sama bibliografija može biti lažna, da je Girvan priloženu ahensku iluminaciju mogao i kompjuterski da obradi, itd³. Razlog

mozaiku takođe imaju lice đavola". Drugi deo tvrdnje se mora nazvati proizvoljnim; prvi, potpuno netačnim. Istražujući poreklo ove halucinacije, doznao sam za „đavolje niti“, koje spajaju molekule skupa, a kojima, pak, kumuje srodstvo sa Kantorovim skupom, starim baukom izračunljivosti. Istina je ipak jednostavnija, a Krpić veći mistifikator od Girvana: po sopstvenom priznanju, naziv je smislio sam, verujući da „prave stvari treba nazvati pravim imenima“. Podmećući ovaj alijas u univerzitetski udžbenik, samozvani je pravoimenitelj učinio i nešto više: rekao je, ponovo i drugačije, da je đavo u detaljima.

2. Đavo, uostalom, nije stranac u Ahenu, bar po lokalnoj legendi, koju navodim u nepotpunosti ne bi li zadržala doslednost, jer čak i u najboljim verzijama pati od izvesnih kontradikcija. Priča se, dakle, da je Karlo Veliki, odlazeći u rat, zadužio gradske oce da dovrše Marijinu crkvu (današnju katedralu). Rat je, međutim, iscrpeo ahensku riznicu. Tada se pojavio đavo i ponudio da dovrši crkvu, uz uslov da prisvoji dušu prve osobe koja u nju kroči. Dogovor je, naravno, sklopjen; zdanje je raslo, i prva se kupola, još od rimskih vremena, uzdigla severno od Alpa. Tada je postalo jasno (a đavo je od početka znao) da Karlo neće dozvoliti da iko kroči u crkvu pre njega. Šta da učine gradski oci? Da se priznanjem brzopletog, oportunog saveznštva, izlože carskoj osveti? Da gospodara osuđete u simboličkom ulasku? Ili da mu dušu tiho prepustite Paklu (osuđujući Karla, kao velikog pokrštavaoca, na nezasluženu ironiju, a Barbarosin plan da ga kanonizuje vekovima unapred, na farsični besmisao)?

3. Uostalom, banalna je činjenica da ni u jednom od ahenskih arhiva (grada, katedrale i dijeceze) nije validna signatura koju navodi Girvan, niti je inicijum poznat arhivarima.

što Udovo delo nije bilo ranije prepoznato, objašnjava Šipke, jeste specijalizacija – njegov je Kodeks u XIX veku prelistavao neki nematematičar, „i otpisao ga kao opskurnu teologiju”. Sličnu sudbinu ima Girvanovo delo: čitali su ga uglavnom matematičari, nespremni da prepoznaju jednu uravnoteženu, duhovitu i nadahnutu mistifikacijsku pripovetku. Tako se dogodilo da „Mandelbrotov monah” govori i sam o sebi, a nedostaci recipijenata pretoče u anahronu vrlinu reciperanog.

Međutim, ni Girvan kao priređivač nije bez nedostataka: ne uspeva da razdvoji sopstveni od Šipkeovog glasa, ni svoju od njegove erudicije, te im se i fusnote prepliću. U očiglednom pokušaju da dočara manastirski život XIII veka, čak i sa „pesmama buranskim” na raspolaganju, ne odmiče dalje od puke anegdote. Zato ostaje nejasno je li „Mandelbrotov monah” razrađena, inteligentna ujdurma, ili stilski neugledno, ali svesno književno delovanje.

U Ahenu, decembra 20xx.

Poezija i poetika Vojislava Despotova

Poetski svet

Idejno mišljenje o kritičkoj interpretaciji poezije i poetike nekog pesnika često može pratiti misao o objektivnim i relevantnim mogućnostima proučavanja književnosti uopšte. Sveukupni osvrt na proučavanje književnosti u našoj nauci o književnosti izneo je Petar Milosavljević u knjizi *Metodologija proučavanja književnosti*. Milosavljevićev pristup književnom delu ogleda se u razotkrivanju višezačnog logosa književnosti: „Proučavanje književnosti možemo da definišemo kao otkrivanje (osvetljavanje) logosa književnosti, odnosno književnog umetničkog dela: onoga što u književnosti znači red, poredak, zakon, suštinu, vezu, odnos, što je, dakle, suprotno od slučajnog, nebitnog.“ (Milosavljević, 1985: 92) Milosavljević ističe da logos u književnosti može da podrazumeva mnogo toga, počev od intertekstualnosti, poetičkih sinkretizama, pa sve do uvrežavanja veza: autor-delo-čitalac. Značenja drevne grčke reči *logos* mnogobrojna su, ali, pored ostalih, za ovu priliku potrebno je izdvojiti jedno – „ono što je u osnovi sveta... božanska stvaralačka snaga“ (Klajn, Šipka, 2010: 722) Poetika jednog pesnika može se sagledati kao struktura izvesnog poetskog sveta, koji je izgrađen na temeljima komunikacije, na relaciji pesnik: realan svet. Vojislav Despotov sakupio je veliku stvaralačku snagu, kako bi izgradio svet u kojem se jezik tretira kao gramatološki¹ fenomen. Plodonosan kritički pristup bogatoj metafizičkoj stvarnosti jezika u Despotovljevoj poeziji moguće je ostvariti osvrтанjem na poetski svet sa stanovišta dekonstrukcije logosa (u značenju: govor) i svega što govor podrazumeva u strukturalističkom pogledu (vidi: Milosavljević, 1985: 383). Pažljivo dozirana deridijanska dekonstrukcija logocentrizma (koja se ogleda u postapokaliptičkom

1. Žak Derida u svojoj knjizi *O gramatologiji* insistira na disciplini koja ne postoji, ali podrazumeva pristup jeziku sa naglaskom na: semantici, gramatici (i antropologiji).

tonu) u poeziji Voje Despotova ne samo da ne vodi u sveopšti nihilizam i u potop smisla, već doprinosi izgradnji autentične misli o stvaranju postmodernog poetskog jezika i mnogobrojnih komunikacijskih zakonitosti koje on sa sobom donosi. Kada je u pitanju poznati neprijateljski odnos priče i informacije koji je istakao Valter Benjamin u tekstu „*Pripovedač*”, Despotovljeva poezija naizgled je na strani informacije, koja isključuje „višak smisla” u književnosti. Različitim i podrobijim pokušajima iščitavanja Despotovljevog poetskog sveta često isijava svojevrsna „usmenost pričanja” nedovoljno ispričane priče o stvaranju Pesme (poetskog sveta), što nedvosmisleno govori da je kod našeg „džez-pesnika” zastupljen autentični način pevanja, koji je na strani benjaminovske (usmene) priče.

Kompleksno pesničko stvaralaštvo Vojislava Despotova zauzima važno mesto u savremenoj srpskoj vizuelnoj poeziji dvadesetog veka. „Vizuelna poezija je specifičan oblik izražavanja koji je rezultat a) verbalnih zapisa u kojima je vizuelni karakter teksta nadređen značenjskom, b) struktura vizuelnih znakova koji su analogni ideografskom pismu ili nekom drugom sistemu znakova (alhemija, magija, matematika, logika), v) proizvoljnih, slučajnih i na individualnim pravilima zasnovanih vizuelnih struktura, koje proizilaze iz poetskog mišljenja i delovanja.” (*Rečnik književnih termina*: 777) Korišćenje vizuelizacije poezije kao dodatnog komunikacijskog sredstva u postmoderni često se gleda kao na Novo u književnosti. Multimedijalizam jeste jedna od odlika ove poezije, ali bi postojala mogućnost za nepotrebno simplifikovanje neponovljive vrednosti Despotovljevih dela, ukoliko bi se vizuelnom dalo prioritetno mesto za kritičarski posmatrački ugao. Moguće je čuti i opravdane sudove o vizuelizaciji poezije kao „đavoljoj raboti” koja samo osiromašuje značaj isписанog teksta. Kao i svaki proces u umetnosti, i vizuelizacija često biva isforsirana i krajnje nepotrebna u neposrednoj blizini pisane reči. Retki su primeri prihvatanja bogate tradicije vizuelizacije teksta u srpskoj književnosti, koja se smatra velikim „DA” svetu, a da pri tom nema ni reči o dekonstrukciji. Jedan takav primer postoji u tekstu Ivana V. Lalića, „*Jefimijin duh i četiri pesme, Poezija i molitva*”: „Tako mi je palo na pamet da Jefimijino 'Moljenje Gospodu Isusu

Hristu' napisano kao parcijalna dekonstrukcija–kolaž delova tekstova Simeona Novog Bogoslova i Simeona Metafrasta–što mi možda daje pravo da vam predložim tezu o Jefimiji kao prvom pesniku srpske postmoderne... S druge strane, Jefimijina poezija došla je do nas u obliku tkanine, veza i gravire, u plemenitom metalu; nije li tako pesnikinja zaslužila naziv rodonačelnice našeg multimedijalizma? Od iskušenja ovakve dekonstrukcije (ili možda denivelacije) malog, ali tako dragocenog pesničkog dela Jefimije... (...) ...od nečastivog, dakle, iskušenja spasla me je ponovna lektira same Jefimije." (Ivan V. Lalić, 1997: 135) Lalić se u svom tekstu dalje bazira na sagledavanju Jefimijine pohvale kao molitve, shodno intenciji u podnaslovu njegovog teksta.² Pomenuta „doziranost“ dekonstrukcije u Despotovljevoj poeziji prvenstveno se odnosi na knjige bez, ili sa malo multimedijalnog eksperimentisanja, dok je knjiga (strip) *Dnjižepta bibil zizra uhunt* izostavljena iz ovog kritičkog osvrta (kako bi se izbeglo, Lalićevim rečima izgovorenog: „nečastivo iskušenje“ i nepotrebno lutanje u kritičkoj interpretaciji).

Stvaranje novog jezika

Vojislav Despotov objavio je sledeće zbirke poezije:

- *Prvo tj. pesmina slika reči* (1972),
- *Dnjižepta bibil zizra uhunt, strip* (1976),
- *Trening poezije* (1977),
- *Perač sapuna* (1979),
- *Pada dubok sneg* (1986),
- *Prljavi snovi* (1989),
- *Veseli pakao evropoezije* (1990),
- *Deset deka duše* (1994).

U sabranim delima Voje Despotova koje je izdala Narodna biblioteka u Zrenjaninu posthumno su objavljene sledeće skupine pesama:

- *Tetrapakao,*

2. Ivan V. Lalić ističe da multimedijalizam nije nešto najvažnije u Jefimijonom delu, ali ipak ukazuje na tu činjenicu, jer je sam bio duboko upućen u vrednije literarne zakonitosti posmoderne.

- *Da li da pritisnem play,*
- *Kišobran,*
- *Istočno od (k)raja i*
- *Iz zaostavštine.*

Prema mišljenju Gojka Božovića, priredivača Despotovljevih sabranih pesama „čitati Despotova to znači susretati se sa beskrajnom duhovitošću i sa jezičkom imaginacijom. (...) ...čitanje Despotova od prvih knjiga naovamo pokazuje i razvoj jedne pesničke energije i uobličavanje jedne poetičke volje”. (Božović, 2002: 488) Vojislav Despotov svojom pesmom ne beži od tradicije, već ju aktivno uključuje i apsorbuje u svoju poetiku. Postmodernistička poezija našeg savremenog pesnika i pisca svoj temelj ima u bogatim poetičkim eksperimentima neoavangarde. Stvaranje novog jezika u poeziji osnovna je odlika gotovo svih pesničkih zbirk Vojislava Despotova. Definiciju jezika koja uslovno može odgovarati Despotovljevom pesništvu dao je Osvald Špengler u svom delu *Propast zapada*: „...ljudi poseduju još mikrokosmičku animalnu životnu stranu budnog bića, osećanja i razumevanja. A onaj oblik u kome budno biće jednog pojedinca stupa u odnos sa budnim bićem ostalih, ja nazivam 'jezik' koji pre svega i nije ništa drugo nego nesvesni životni izraz, dostupan čulima, koji se postepeno razvija u svesnu 'tehniku saopštavanja' i koji počiva na saglasnom osećanju značenja izvesnih znakova.” (Špengler, 450-451) Jezik ove poezije probija izandali govor humanističkog smisla (u „paklenoj evropoeziji”) i ide do imaginarnih dubina „nesvesnog životnog izraza”, pa i do same granice smisla. Na početku knjige *Veseli pakao evropoezije* Despotov manifestativno objavljuje: „Ćao pevanje; mrtvo mišljenje”, ali to ne mora značiti da je danas nemoguće pisati (pevati) poeziju, već da je potrebno izmestiti govornu poziciju iz svih načina pevanja, koji su vidno i maniristički opterećeni tradicijom.

Poetičko slepilo i otežala egzistencija pesme

Na prvoj stranici pesničke knjige *Prvo tj. pesmina slika reči* izrečena je nihilistička „posveta bez posvete”: „(Jedan slepi

pesnik)/Sve ovo nije nikome posvećeno/Ni nečemu/Ni ničemu."³ Daljim čitanjem pokazuje se da je pesnik sa određenom namerom zaista „poetički slep“. Bogatstvo ovog poetički i literarno pozitivnog slepila ukazuje na turbulentnu i sinkopiranu jezičku igru dekonstruisanja vizuelne imaginacije u kojoj se raspravlja o istostima i o sličnostima. U prve tri pesme: „Reč“, „Pesma“ i „Slika“ nalaze se samo ove tri reči, sa znakom jednakosti na kraju pesama. Forma ovih pesama je lako uočljiva: četiri katrena, što ukazuje na direktnu polemiku i potiranje tradicionalnog ustrojstva stiha jer je sadržina potuno neodgovarajuća izabranom formalnom modelu. Stih Vojislava Despotova nije samo slobodan stih, već je reč i o postmodernoj džezerški intoniranoj stihotvoračkoj (Despotov bi rekao: „mašinskoj“) delatnosti. U nastavku knjige nalazi se niz pesama sa motivom cepanja („Nerazumevanje“, „Pevanje“ i „Cepanje“), što može iznova upućivati na dekonstruktivističku osobinu pesništva Vojislava Despotova. Problem definisanja pesme dalje seže do semantizacije pesme kao crte. Naime, kao ključna osobina pesme i pesništva, na inicijativu autora, izdvaja se „crtnost“. Despotov isključuje tekst, slovne i ostale interpunkcijske oznake, opredeljujući se za crtlu, koja je jednaka pesmi: „Reč pesminog pesnika/crtna je i ----/pesma je ---- i novo/sebisvojna vest (...).“ (Despotov, 2002: 19) Izandalost i istrošenost reči „pesma“, data je neposredno – u naslovima pesama u prvcenu Vojislava Despotova ponavlja se blizu dvadeset puta.⁴ Ova činjenica ukazuje na svojevrsnu mogućnost autopoetičke potrage za stvaralačkim smisлом ili na isticanje nemogućnosti pronalaženja mesta za pesmu (u tradicionalnom smislu⁵) u preplavljenom „džezerском“

3. Svi stihovi Vojislava Despotova navedeni su prema sledećem izdanju: Despotov, Vojislav, Sabrane pesme, Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“, Zrenjanin, 2002.

4. Osim stiha, pesme i ritma, za Voju Despotova istrošena je i citatnost i njena megalomska samouslužna potrošnja u gotovo svakoj umetnosti. Despotov i kada citira, čini to „postmodernističkim sprintom“ preko svih intertekstualnih (metatekstualnih i prototekstualnih) poetičkih slojeva.

5. Pesma pisana rečima i slovnim oznakama, na papiru, u stihovima ili inkontinum, hipotetički posmatrano, za Despotova je istrošena i anahrona literarna forma. Ovu činjenicu potvrđuju mnogobrojni „verbo-voko-vizuelni“ eksperimenti koje je pesnik često podražavao. Ova teza ne govori o isključivo o pevanju na „ne“ ili o bežanju od tradicije, već o pronalaženju adekvatne forme i sadržine u današnjem (kako Dimitrije Kantakuzin kaže „pošlјednjem“) postapokaliptičkom vremenu.

kosmosu poetika. Mnogobrojnim naslovima Despotov upućuje čitaoca da pesma u današnjem duhovnom/fizičkom prostoru ne postoji: „Prostor sobne pesme”, „Gde je pesma”, „Šta reći zovu?”, „Neke osobine pesme”. Izključivost i visoku negaciju rane pesme Voje Despotova, koja se svodila na jedino izvesno „Ne”, primetio je i Gojko Božović: „Pesnikovo poetičko znanje u knjizi *Prvo tj. pesmina slika reči* jeste poetičko znanje o 'ne'... Tamo gde je 'ne', tamo je mesto ranih Despotovljevih pesama. 'Ne' je *perpetuum mobile* ove poezije”. (Božović, 2002: 491-492) Božović dalje tvrdi da koliki god nivo Despotovljeve neoavangardističke poetičke negacije bio veliki, pesma ipak poseduje osnovni semantički minimum. U poeziji neoavangarde dovoljan semantički minimum može predstavljati čin avangardne pobune, koji kao takav izgrađuje određen predmetni svet pesme.

Knjiga *Prvo tj. pesmina slika reči* čitaoca navodi na autorov stav o negiranju pesme, ali naglim zaokretom, već na polovini zbirke, čitalac može stići utisak da autor zagovara tezu o pesmi kao nadbiću, koje je prisutno gotovo svuda, kako u vidljivom, tako i u nevidljivom: u čitaocu, u pesniku, na čelu, napolju, unutra, ispred, iza, itd. Despotov se divi opštosti koju proizvode reči: „Jednom ću napisati: zalutaj samo reč/možda već sada: zalutaj samo reč/ali i divi se opštosti!” (Despotov, 2002: 27)

Kao nezaobilaznu osobinu Despotovljeve poetike neophodno je istaći svojevrsni eseizam o čitavom predmetnom, nepredmetnom, fizičkom i duhovnom svetu. Naš veliki pesnik radije bi prihvatio činjenicu da taj eseizam nije uperen ni Nečemu, ni Ničemu, ali njegov pesnički saborac Vojica Rešin Tucić tvrdi da je reč o „... nezaustavlјivom eseju o postojanju svega vidljivog i nevidljivog“. Kao centralnu ideju eseističkog dela Despotovljevog stvaralaštva Vojica Rešin Tucić uzima Despotovljevu „ideju o zaboravljenosti čoveka na Zemlji, o čoveku kao biću zaboravljenom u dubinama vremena, čije dve trećine mozga nisu iskorišćene i koje se samoreprodukuje poput kiborga, čujući iz kosmosa šifru, poruku koja će otvoriti davno zaključana vrata svrhe postojanja.“ (Vojica Rešin Tucić, 2000) Prva pesnička knjiga Vojislava Despotova, „sva je u znaku metaliterarnog angažmana. Nedvosmislena volja za ukidanje predstavljačkog minimuma pokazuje se u 'posveti bez

posvete' na početku knjige: 'Sve ovo nije nikome posvećeno. Ni nečemu. Ni ničemu.' Pesma neće da govori nikome, ona govori o sebi. Pošto nema smislotvornog rada u poeziji, onda ne može biti ni posvete u njoj, ni smisla i zainteresovane upotrebe pesničkih reči, niti poezija može biti nečemu posvećena". (Božović, 2002: 490-491) Zadatak koji je pesnik sebi postavio, glasi otprilike ovako: Bez smisla doći do njega, bez namere, doći do mere, bez potopa napraviti barku i sl.

Tradicija i recepcija

Naslov druge pesničke zbirke Vojislava Despotova – *Trening poezije*, posredno upućuje na autorov stav prema činu stvaranja, osmišljavanja i domišljavanja pesme. Odmah se može pomisliti da je poezija treniranje, tačnije, učestalo smislotvoračko ponavljanje, koje će, vremenom, uroditи plodom. Da u tom pokušaju pesnik nije sam, potvrđuje prva pesma iz *Treninga poezije* – „Poezija je pokušaj čitalaca“. Prema stavu Voje Despotova, poeziju pesnik ne može „trenirati“ sam, već u društvu čitalaca (slušalaca, doušnika ili posmatrača). Iz prve strofe saznajemo da čitalac želeći da se udruži sa pesnikom, stvara izvesne „probleme“, kojih ne bi ni bilo bez iste čitaočeve namere. U strofi „b“ Despotov ističe da pesnik „trenira“ poeziju koju ne poznaje, dok se u strofi „c“, u prvom licu govori o fizičkom (sportskom) treningu na stazi od 500 metara, pored koje su spomenici velikim pesnicima. U trećoj strofi čin čitanja i veza sa pesnicima tradicije, uslovno rečeno hiperdramatizovana je. Stvaralaštvo velikih pesnika podražava se samo jednim trčanjem na stazi od 500 metara, i to na pauzi do ručka. Prvo čitanje ovakve pesme upućuje na visok stepen ironije, dok se dubljom analizom može doći do drugaćijih hipoteza. Veza Vojislava Despotova sa velikim pesnicima u pesmi „Poezija je pokušaj čitalaca“ jeste nekakav postmodernistički „trčalački sprint“. U pesmi se ukazuje hronološki niz: čitalac-pesnik-ja, gde „ja“ ukazuje na svojevrsno odsustvo duhovne sfere prilikom „treniranja poezije“. U trećoj strofi pesme govori prvo lice, izričito u ime nekakvog sportiste, koji će velikom brzinom protrčati pored velikih pesnika tradicije. Prva pesma *Treninga poezije* u nekim svojim segmentima može da predstavlja i

glas kritičara, a pesma „Ljušteno reč-biće, esejistički sonet 1” u vidu replike iznosi glas esejiste u istoj knjizi. Esejistički sonet počinje definicijom jezika: „Jezik je duh plus materija/U književnoj praksi to je jedno isto/Kad pesniku nestane govora, kompjuter/ lingve upravlja načisto. To čini da/stav, čiji ukus gorak, o veličini/pojma literatura znatno se istanji. (...)” koja obuhvata sledeća tri pojma: duh, materija i kompjuter. Književna kritika je jezik Despotovljeve poezije sa pravom nazivala „kosi jezik”, na šta je moguće dodati, da je pored jezika koso satkanog od reči i filozofski dojam bića znatno iskošen. „Reč-biće” kod Voje Despotova polako prestaje da postoji, a što je trening poezije intenzivniji, tako je „reč-biće” sve više „oljuštena” i osiromašena avangarda. Takvu avangardu, prema Despotovljevim rečima svako može da konzumira (piše i čita) sa srednjom školom. Ovakvom pretpostavkom ističe se poetički nihilizam i u drugoj Despotovljevoj knjizi, ali ne sa namerom da se konstataje samorazaranje jedne poetike, već da se ukaže na autorovo neprestano insistiranje na poslednjoj egzistenciji pesme. Izvesna negacija kretanja kroz prostor prikazana je u pesmi „Stojim na stanici”, dok se u pesmi „Vreme je učinilo” daje primat vremenu, koje deluje kao viša instanca nad čovekom.

Pesma „Stojim na stanici” prva je pesma iz Despotovljeve zbirke *Trening poezije* koja je u znaku neoavangardnog izjednačavanja kretanja sa mirovanjem. Naizgled dve nemoguće i neizmirive kategorije stupaju u organsko jedinstvo, koje može obezbediti samo „širokogruda” poetika, kao što je poetika Vojislava Despotova. Kroz čitavu pesmu smenjuju se glagoli kretanja sa jednim glagolom mirovanja: „Šetam po peronu/Stojim na stanici/Otpravnik daje signal/Stojim na stanici/Ulazim u voz/Stojim na stanici/Voz kreće/Stojim na stanici/Gledam kroz prozor vagona/Stojim na stanici/Stižem na more/Stojim na stanici/Kupam se u plićaku/Stojim na stanici.” (Despotov, 2002: 100) Oponent kretanju kroz prostor moguće je iščitati iz pesme „Vreme je učinilo svoje”, u kojoj je vreme antropološki svemoguće i nemoguće u isti mah. Vreme kao takvo može samo da učini „svoje”, što je jasan marker neoavangardnog ironijskog odnosa prema poznatoj frazi: „Vreme je učinilo: svoje/Vreme je učinilo: da zaboravimo/Vreme je učinilo: da ostarimo/ Vreme je učinilo: da praštamo/Vreme je učinilo: da

namirisan, orfički, s mlijatavim jedrima u bedrima." (Despotov, 2002: 101)

Džez i „postapokalipsa danas“

Pavle Živanov, prilikom sastavljanja svoje antologije savremene srpske poezije, umesto predgovora poslužio se autoreferencijalnim iskazima svakog od zastupljenih pesnika. U ovom cvetniku savremenog srpskog pesništva zastupljene su dve pesme Vojislava Despotova: „Pišem pesme“ i „Malo reči“, kojima prethodi nekoliko pesnikovih autopoetičkih iskaza: „U pesmi *Pišem pesme*⁶ jedna pesnička, optimistička izjava 'pobeđuje' slabost i smrt i time potvrđuje staru istinu o neuništivosti reči, jezika, teksta... U drugoj pesmi *Malo reči*, načinjen je mali tautološki krug – formalna sredstva opisa jedne male pesme glavni su i jedini predmet nje same. Ali, postoje i time proizvode sopstvenu stvarnost. To je mali džez. Osim toga, obe pesme imaju neku neskrivenu mašinsku obradu, pravilnost koja otvara niz nepravilnih slika.“ (Živanov, 2001: 63) Vojislav Despotov imao je zadatak da priloži objašnjenje uz dve odabrane pesme – što implicira hvatanje u koštač sa „prokletstvom izbora“, kao i sa mukom „reflektovanja pevanog“, kako je ukazao Miodrag Radović. (Isto: 287) Despotov razmatranjem svoje poetike i autokritičkim objašnjenjima ukazuje na dve bitne karakteristike njegovog pesništva: Večni panegirički odnos prema svemoćnoj „reči, jeziku i tekstu“ i „nepravilna pravilnost“, koja otvara jednu sopstvenu „džez“ stvarnost. Despotovljevo eksperimentalno poverenje u jezik prisutno je u gotovo svim njegovim knjigama, dok su ritam i metar njegove poezije od samih početaka uvek odgovarali sinkopiranom i neuravnoteženom džezu, koji svemoćnom improvizacijom i iznenadnim solažama pojedinih instrumenata,

6. U pomenutoj pesmi „Stojim na stanici“, prisutan je isti modelotvorni princip ulančavanja motiva, kako bi se „pobedila slabost i smrt“. O motivu smrti u pesništvu Vojislava Despotova mogao bi se napisati zaseban rad, ali za ovu priliku važno je napomenuti misao o smrti kao slaboj i pobedivoj, iz sledećih stihova: „Smrt je slaba, kažem ti, smrt je slaba/I ništa drugo nego slaba za nas/Možada samo za nas/Eto zašto volim smrt.“ (Vojislav Despotov, 2002: 272) Despotovljevo ulančani sinkopirani džezerski ritam, može biti i svojevrsni „recept“ za večni život, koz jezik, umetnost i književnost.

slušaoca odvodi u jednu „nepravilno pravilnu” džez stvarnost. Džez je muzika neparnog ritma, koja ostvaruje komunikaciju sa prastarim zvucima, onim prenošenim „sa kolena na koleno”, sve do ruke sakupljača i zapisivača, koji će ih u svojoj poetici zarobiti. Poetika Voje Despotova nagoveštava svojevrsno zapisivanje i osluškivanje („mašinska obrada”) usmene i pisane tradicije naše civilizacije, na čijem se, prema rečima Osvalda Špenglera, „početku kraja” danas nalazimo. (Špengler, 2010: 23) Na početku kraja naše (kako Špengler ističe zapadne – antičke) civilizacije žive junaci Despotovljevih dela, koje sam naziva „postapokaliptičkim džezerima”. Hipotetički posmatrano, naš veliki pesnik poseduje poverenje u jezik, pa i u njegovu sinkopiranu orkestiranost džezerskog ritma, ali ne i u svet u kojem naša civilizacija živi vreme posle svoje apokalipse: „Moji junaci, kao pravi postapokaliptički džezeri spadaju u one najtvrdoglavije koji nikad ne bi napustili apokalipsu... veseli pakao dvadesetog veka”. (prema: Đorđe Pisarev, *Veseli pakao 20. veka*) Jedna od važnih osobina poetike Vojislava Despotova jeste pomirenje sa činjenicom da je apokalipsa završena i da „neočekivanom čoveku preostaje samoorganizovanje na jezičkoj i medijskoj teritoriji jezičkim sredstvima. Preostaje, razume se, i hedonističko zadovoljstvo u tekstu, mada pažljiviji pogled otkriva da je reč o hedonizmu u civilizacijskoj iznudici”. (Božović: 507) Poetika Vojislava Despotova nagoveštava stav da se istina može otkrivati jedino u jeziku, naručito postapokaliptičkim tonom „dozirane” dekonstrukcije.

Literatura

1. Božović, Gojko. „Kosi jezik Vojislava Despotova”: pogovor u knjizi: Vojislav Despotov, *Sabrane pesme*. Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, Zrenjanin, 2002.
2. Despotov, Vojislav. *Sabrane pesme*. Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, Zrenjanin, 2002.
3. Živanov, Pavle. *Orfejeve dvojnice*. Prometej, Gradska biblioteka Novi Sad, Novi Sad, 2001.
4. Klajn, Ivan/Šipka, Milan. *Rečnik stranih reči i izraza*. Prometej, Novi Sad, 2010.
5. Lalić, Ivan V. *O poeziji*, Dela IV. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
6. Milosavljević, Petar. *Metodologija proučavanja književnosti*. Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1985.
7. Pisarev, Đorđe. „Veseli pakao 20. veka”. U: *Vreme*, broj 473, 29. januar 2000.
8. Popović, Tanja. *Rečnik književnih termina*. Logos art, Beograd, 2007.
9. Rešin Tucić, Vujica. „Vojislav Despotov pesnik”. U: *Vojvodanski glasnik*, godina VI, broj 78, Novi Sad, avgust 2000.
10. Špengler, Osvald. *Propast zapada*. Utopija, Beograd, 2010.

Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja

Pokrajinski sekreterijat za kulturu i
javno informisanje.

Ovaj broj časopisa *Ulaznica* objavljen je uz pomoć
Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Pokrajinskog
sekreterijata za kulturu i javno informisanje.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

82+3

ULAZNICA : časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja
/ glavni urednik Vladimir Arsenić. – God. 1, br. 1
(1967)– . – Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin”, 1967–. – 24 cm

Pet brojeva godišnje
ISSN 0503-1362

COBISS.SR-ID 9987330

ulaznica

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. XLV, decembar 2012.
broj 233

Izdaje Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ Zrenjanin. Izlazi pet brojeva godišnje. Cena po jednom primerku 200,00 dinara, godišnja pretplata 1000,00 dinara (za inostranstvo 2000,00 dinara) Pretplatu slati na žiro-račun broj **840-74664-12** Gradske narodne biblioteke sa naznakom za „ULAZNICU“.

Rukopise slati na adresu: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ Trg slobode broj 2, 23000 Zrenjanin, otkucane, odnosno odštampane ili u elektronском облику, sa naznakom: „za ULAZNICU“

Rukopisi se ne vraćaju.

Telefon: +381 23 566 210

E-mail: biblioteka@zrbiblio.org
ulaznica@zrbiblio.org

Tehnička priprema: Vladimir Tot
Štampa: Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin“
Zrenjanin

